

Український державний університет залізничного транспорту

Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ПІДПРИЄМСТВ МАЛОГО ТА СЕРЕДНЬОГО БІЗНЕСУ

Пояснювальна записка і розрахунки
до кваліфікаційної роботи

МРЕ.164.01.06 ПЗ

Розробив: студент 2 курсу, групи 218-ЕП-Д22
спеціальності 051 «Економіка»
(роботу виконано самостійно, відповідно до
принципів академічної доброчесності)

_____ Віталій БОРЩЕНКО
(підпис)

Керівник: професор, д-р екон. наук
Наталія КАЛИЧЕВА

Рецензент: професор, д-р екон. наук
Олена ДИКАНЬ

2024

Український державний університет залізничного транспорту

Факультет економічний

Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

Рівень вищої освіти: магістр

Спеціальність: 051 «Економіка»

Освітня програма: «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри,
професор, д-р екон. наук

_____ Володимир ДИКАНЬ

« ____ » _____ 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Борщенку Віталію Федоровичу

1 Тема «Удосконалення механізму державного регулювання підприємств малого та середнього бізнесу»

керівник Каличева Наталія Євгеніївна, д-р екон. наук, професор

затверджені розпорядженням по економічному факультету

від «23» жовтня 2023 року № 24/23

2 Строк подання студентом закінченої роботи «02» січня 2024 року

3 Вихідні дані: Баланс (форма № 1) МП «Продтовари»

Звіт про фінансові результати (форма № 2) МП «Продтовари»

Звіт з праці МП «Продтовари»

Звіт про рух грошових коштів МП «Продтовари» .

Науково-методична література

Статистична інформація

Періодичні видання

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1 Державне регулювання підприємницької діяльності: суть, проблеми, перспективи

2 Проблеми та перспективи ведення бізнесу в Україні

3 Напрями державного регулювання підприємств малого та середнього бізнесу

5 Перелік графічного матеріалу

1 Мета, завдання, предмет та об'єкт кваліфікаційної роботи

2 Основні напрями державного регулювання підприємницької діяльності

3 Результати діяльності бізнесу у 2023 році

4 Причини, які заважають бізнесу відновлюватися у 2023 році

5 Показники ситуації з персоналом в бізнесі

6-7 Аналіз та структура операційних витрат за елементами підприємства у 2019 - 2022 рр.

8 Аналіз собівартості продукції підприємства

9-10 Аналіз показників з праці

11-12 Фінансові результати підприємства

13 Механізм державного регулювання економіки

14-16 Характеристика показників оцінки ефективності державної підтримки

6 Консультанти окремих розділів

Розділ	Прізвище, ініціали, посада та науковий ступінь консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7 Дата видачі завдання «02» жовтня 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів	Строк виконання етапів	Примітка
1 Державне регулювання підприємницької діяльності: суть, проблеми, перспективи	23.10.2023	викон.
2 Проблеми та перспективи ведення бізнесу в Україні	02.11.2023	викон.
3 Напрями державного регулювання підприємств малого та середнього бізнесу	14.11.2023	викон.
Висновки	11.12.2023	викон.
Графічна частина	25.12.2023	викон.

Студент _____ Віталій БОРЩЕНКО

Керівник _____ Наталія КАЛИЧЕВА

Зміст

Вступ	5
1 Державне регулювання підприємницької діяльності: суть, проблеми, перспективи	9
1.1 Поняття державного регулювання підприємницької діяльності	9
1.2 Основні напрями державного регулювання підприємницької діяльності	17
1.3 Удосконалення державного регулювання національної економіки в умовах глобальної нестабільності	24
Висновки до розділу 1	37
2 Проблеми та перспективи ведення бізнесу в Україні	41
2.1 Сучасний стан та перспективи розвитку підприємницької діяльності	41
2.2 Проблеми світової економічної системи: виклики для вітчизняного бізнесу	55
2.3 Аналіз господарської діяльності малого підприємства	60
Висновки до розділу 2	72
3 Напрями державного регулювання підприємств малого та середнього бізнесу	77
3.1 Механізм державного регулювання в сфері бізнесу	77
3.2 Інструменти підтримки бізнесу	82
3.3 Методичні основи оцінки ефективності державного регулювання	91
Висновки до розділу 3	97
Висновки	99
Список використаних джерел	103

					<i>МРЕ. 164.01.06 ПЗ</i>		
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата	Удосконалення механізму державного регулювання підприємств малого та середнього бізнесу		
Розроб.		Борщенко					
Перевір.		Каличева					
Рецензент							
Н. Контр.		Назаренко	<i>М.К.</i>	03.01.24			
Затверд.		Дикань			УкрДУЗТ 4		
					Літ.	Арк.	Аркуші
						4	111

Вступ

Актуальність теми. В сучасних умовах національній економіці перебувають під тиском процесів глобалізації та необхідності інтегрування в систему світового економічного господарства для забезпечення свого сталого розвитку. Проте, кризові явища першого десятиліття XXI ст. продемонстрували можливі наслідки такої інтенсифікації зовнішньоекономічних відносин та збільшення залежності окремих країн від стану всесвітнього ринку капіталу та реального сектору економіки. Це обумовлює необхідність побудови більш динамічної моделі національної економіки здатної пристосовуватись до зовнішніх чинників з застосуванням механізмів зниження негативного впливу зовнішнього середовища. За таких умов сутність національної економічної системи набуває нового значення та полягає у формуванні системи здатної до саморегуляції, де головним критерієм її конкурентоспроможності стає здатність до постійного економічного розвитку.

Підприємницька діяльність відіграє важливу роль у економіці держави. Активна участь населення у підприємництві позитивно впливає на зростання добробуту самого населення, допомагає вирішити соціально-економічні проблеми, а також сприяє економічному зростанню всієї країни. Податкові відрахування від економічної діяльності населення формують основну частину державного бюджету. Тому держава має бути зацікавлена у стимулюванні підприємницької активності населення. На даний момент існує багато різних державних програм розвитку малого та середнього бізнесу, але, на жаль, не всі з них досить ефективні.

Підприємства малого та середнього бізнесу продовжують стикатися з багатьма перешкодами на шляху здійснення економічної діяльності. Через постійні кризи, які повторюються кожні 3-4 роки неможливо сформувати стійкий клас малого підприємництва. Для того щоб малий бізнес вносив відчутний внесок у розвиток економіки країни, необхідно здійснити пошук нових інструментів та механізмів державного управління інфраструктурною підтримкою малого підприємництва, як необхідної умови, котра створює сприятливий клімат розвитку підприємництва.

					<i>МРЕ.164.01.06 ПЗ</i>	Арк.
						5
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Сьогодні в країнах з розвиненою ринковою економікою відбувається переоцінка функцій та ролі держави, спрямована на синтез нового типу державного регулювання, заснованого на переважанні непрямих шляхів втручання держави в економіку та більш тісному, органічному переплетенні державних та приватних інтересів в економіці.

У сучасних умовах відбувається посилення державного регулювання у багатьох сферах та сприяння розвитку підприємництва, змінюються організаційні форми взаємодії державних органів із суб'єктами приватного бізнесу, відбуваються суттєві зрушення з метою, поєднання державного та ринкового механізмів регулювання.

У державному регулюванні підприємницької діяльності існують проблеми. Для успішного розвитку підприємницької діяльності, а отже економіки країни в цілому, тому необхідна дієва система підтримки бізнесу, яка стимулюватиме підприємницьку активність.

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Кваліфікаційна робота виконувалася у рамках і за тематикою наукових досліджень, що проводяться на кафедрі «Економіка та управління виробничим і комерційним бізнесом» Українського державного університету залізничного транспорту.

Метою кваліфікаційної роботи є розкриття сутності державного регулювання підприємницької діяльності в сучасних умовах господарювання.

Для досягнення поставленої мети потрібно вирішення наступних взаємозалежних **завдань**:

- вивчити сутність державного регулювання підприємницької діяльності;
- розкрити сутність державного регулювання підприємницької діяльності;
- окреслити основні напрями державного регулювання підприємницької діяльності;
- розкрити підходи щодо удосконалення державного регулювання національної економіки в умовах глобальної нестабільності;
- проаналізувати стан підприємницької діяльності в нашій країні та провести аналіз господарської діяльності малого підприємства.

Об'єктом дослідження кваліфікаційної роботи є процес державного регулювання підприємницької діяльності.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи, методичні та прикладні положення щодо державного регулювання сфери бізнесу в сучасних умовах.

Інформаційною основою роботи є законодавчі та нормативні акти України щодо державного управління економічною діяльністю, в тому числі регулювання діяльності малих підприємств, публікації провідних вітчизняних і зарубіжних авторів в сфері державного впливу на розвиток реального сектору економіки, монографічні дослідження з питань формування стратегії розвитку суб'єктів господарювання, статистичні дані та дані фінансової і статистичної звітності торгових підприємств, ресурси Інтернету, що відображено у джерелах [1-93] наведених у списку використаних джерел, а також інформація, отримана в результаті консультування з керівником роботи, науковими, науково-педагогічними працівниками та іншими особами, яка є неопублікованими авторськими напрацюваннями (найсучасніша інформація дослідницького, інноваційного характеру), дозволена для використання автору роботи виключно при виконанні тільки цієї кваліфікаційної роботи.

Методи дослідження. Для проведення дослідження застосовані наступні методи та підходи: функціонально-інтеграційний, сервіс-орієнтований, неоінституційний підходи, методи спостереження та аналогій, аналізу та синтезу, графічний, систематизації, розрахунково-аналітичний.

Наукова новизна полягає у формуванні механізму державного регулювання в сфері бізнесу.

Практична значущість кваліфікаційної роботи полягає в обґрунтуванні методичних засад оцінки державного регулювання, які мають бути спрямовані насамперед на оцінку ступеня вирішення основних проблем, що перешкоджають розвитку сфери бізнесу.

Результатами роботи автора є формування механізму державного регулювання підтримки підприємств малого та середнього бізнесу.

Публікації. За темою роботи опубліковано статтю збірнику наукових праць «Вісник економіки транспорту і промисловості» загальним обсягом 14 сторінок (у співавторстві).

Апробація результатів роботи. Основні положення і результати кваліфікаційної роботи доповідалися на VIII Всеукраїнській науково-практичній конференції «Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки» Українського державного університету науки і технологій, (13-14 квітня 2023 р., м. Дніпро).

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел.

У першому розділі досліджено сутність, проблеми та перспективи державного регулювання в економічній системі, наведено основні напрями державного регулювання підприємницької діяльності та підходи щодо удосконалення державного регулювання національної економіки в умовах глобальної нестабільності.

У другому розділі проаналізовано проблеми та перспективи ведення бізнесу в Україні та подано аналіз господарської діяльності малого підприємства.

У третьому розділі окреслено напрями державного регулювання підприємств малого та середнього бізнесу, а саме розкрито механізм державного регулювання в сфері бізнесу, наведено інструменти підтримки бізнесу, в тому числі під час воєнної агресії, визначено перспективи розвитку методичних засад оцінки державного регулювання, які мають бути спрямовані насамперед на оцінку ступеня вирішення основних проблем, що перешкоджають розвитку сфери бізнесу, та оцінку впливу заходів державної підтримки на підвищення ефективності реального сектору економіки.

1 Державне регулювання підприємницької діяльності: суть, проблеми, перспективи

1.1 Поняття державного регулювання підприємницької діяльності

Як показує досвід розвинених зарубіжних країн, існування ринкової економіки, що базується на плюралізмі форм власності та свободі підприємницької діяльності, неможливе без збереження системи державного регулювання як економіки країни в цілому, так і її окремих галузей. У зв'язку з цим можна говорити, що державне регулювання ринкової економіки носить об'єктивний характер, висловлюючи певну закономірність розвитку, економічних відносин.

Сучасна ситуація в Україні потребує трансформаційних процесів, які не тільки налагодять ринкову економічну систему, а й зроблять її ефективною для суспільства. Функція держави при цьому сприяти таким процесам, підтримувати всі сфери економіки, забезпечувати задоволення потреб населення.

Саме ефективне державне регулювання економіки, її цілеспрямований вплив у сфері управління економікою з метою надання економічним процесам певної спрямованості відповідно до цілей, завдань та інтересів країни, є ключовим чинником макроекономічних зрушень, яких потребують країни під час суспільно-економічних трансформацій.

Найбільш повно сутність державного регулювання економіки розкривається у визначенні, а саме, – це сукупність форм і методів цілеспрямованого впливу держави на розвиток суспільного способу виробництва (в т.ч. продуктивних сил, техніко-економічних, організаційно-економічних та соціально-економічних відносин) для його стабілізації та пристосування до умов, що змінюються.

Основними напрямками економічної політики, що визначаються державою у Господарському Кодексі України, є [1]:

- структурно-галузева політика, спрямована на здійснення державою прогресивних змін у структурі національного господарства, удосконалення

міжгалузевих та внутрішньогалузевих пропорцій, стимулювання розвитку галузей, які визначають науково-технічний прогрес, забезпечують конкурентоспроможність вітчизняної продукції та зростання рівня життя населення. Складовими цієї політики є промислова, аграрна, будівельна та інші сфери економічної політики, щодо яких держава здійснює відносно самостійний комплекс заходів стимулюючого впливу;

- інвестиційна політика, спрямована на створення суб'єктам господарювання необхідних умов для залучення і концентрації коштів на потреби розширеного відтворення основних засобів виробництва, переважно у галузях, розвиток яких визначено як пріоритети структурно-галузевої політики, а також забезпечення ефективного і відповідального використання цих коштів та здійснення контролю за ним;

- науково-технічна та інноваційна політика, спрямована на формування умов ефективного науково-технічного розвитку країни, визначення цілей, напрямів, форм її здійснення;

- амортизаційна політика, спрямована на створення суб'єктам господарювання найбільш сприятливих та рівноцінних умов забезпечення процесу простого відтворення основних виробничих і невиробничих фондів переважно на якісно новій техніко-технологічній основі;

- політика інституційних перетворень, спрямована на формування раціональної багатоукладної економічної системи шляхом трансформування відносин власності, здійснення роздержавлення економіки, приватизації та націоналізації виробничих фондів, забезпечення на власній основі розвитку різних форм власності і господарювання, еквівалентності відносин обміну між суб'єктами господарювання, державну підтримку і захист усіх форм ефективного господарювання та ліквідацію будь-яких протизаконних економічних структур;

- цінова політика, спрямована на регулювання державою відносин обміну між суб'єктами ринку з метою забезпечення еквівалентності в процесі реалізації національного продукту, дотримання необхідної паритетності цін між галузями та

видами господарської діяльності, а також забезпечення стабільності оптових та роздрібних цін;

- антимонопольно-конкурентна політика, спрямована на створення оптимального конкурентного середовища діяльності суб'єктів господарювання, забезпечення їх взаємодії на умовах недопущення проявів дискримінації одних суб'єктів іншими, насамперед у сфері монопольного ціноутворення та за рахунок зниження якості продукції, послуг, сприяння зростанню ефективної соціально орієнтованої економіки;

- бюджетна політика, спрямована на оптимізацію та раціоналізацію формування доходів і використання державних фінансових ресурсів, підвищення ефективності державних інвестицій у вітчизняну економіку, узгодження загальнодержавних і місцевих інтересів у сфері міжбюджетних відносин, регулювання державного боргу та забезпечення соціальної справедливості при перерозподілі національного доходу;

- податкова політика, спрямована на забезпечення економічно обґрунтованого податкового навантаження на суб'єктів господарювання, стимулювання суспільно необхідної економічної діяльності суб'єктів, а також дотримання принципу соціальної справедливості та конституційних гарантій прав громадян при оподаткуванні їх доходів;

- грошово-кредитна політика, спрямована на забезпечення національного господарства економічно необхідним обсягом грошової маси, досягнення ефективного готівкового обігу, залучення коштів суб'єктів господарювання та населення до банківської системи, стимулювання використання кредитних ресурсів на потреби функціонування і розвитку економіки;

- валютна політика, спрямована на встановлення і підтримання паритетного курсу національної валюти щодо іноземних валют, стимулювання зростання державних валютних резервів та їх ефективне використання;

- зовнішньоекономічна політика, спрямована на регулювання державою відносин суб'єктів господарювання з іноземними суб'єктами господарювання та захист національного ринку і вітчизняного товаровиробника.

Сучасні умови господарювання диктують певні напрями державної економічної політики. На сьогодні основний акцент робиться на науково-технічній, інноваційній та відповідно інвестиційній політиці держави. З огляду на обмеженість ресурсів, чи то матеріальних, чи то грошових, єдине, що залишається суб'єктам господарювання, це знаходити і використовувати нові інноваційні шляхи розвитку підприємства та відтворення виробництва. Держава всебічно сприяє даному процесу, особливо це стосується промислових підприємств, які формують основну частину бюджету країни [54].

Так, наприклад на промислових підприємствах впроваджується передовий досвід організації процесу управління як всіма структурними підрозділами, так і виробництвом зокрема. Такі інноваційні підходи надають змогу отримати економічну вигоду від ефективного управління підприємством та виробничими процесами завдяки зниженню витрат при вчасному реагуванні на можливі відхилення від запланованих показників.

Основними цілями державної політики в галузі розвитку малого та середнього підприємництва є:

- розвиток суб'єктів малого та середнього підприємництва з метою формування конкурентного середовища економіки;
- забезпечення сприятливих умов для розвитку суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- забезпечення конкурентоспроможності суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- надання сприяння суб'єктам малого та середнього підприємництва в просуванні вироблених ними товарів (робіт, послуг), результатів інтелектуальної діяльності на вітчизняний ринок та ринки іноземних держав;
- збільшення кількості суб'єктів малого та середнього підприємництва;
- забезпечення зайнятості населення та розвиток самозайнятості;
- збільшення частки вироблених суб'єктами малого та середнього підприємництва товарів (робіт, послуг) обсягом валового внутрішнього продукту;

- збільшення частки сплачених суб'єктами малого та середнього підприємництва податків у податкових доходах до державного та місцевих бюджетів.

Для досягнення поставленої мети створюються державні програми, з'являються податкові та інші пільги для підприємств, створюються бізнес-інкубатори, розширюються особливі економічні зони, розвиваються кредитно-фінансові послуги.

В останні роки зріс інтерес до створення бізнес-інкубаторів як структур, що спеціалізуються на підтримці малого та середнього бізнесу. Створення та успішне функціонування бізнес-інкубаторів значно підвищує можливості ефективного розвитку підприємців-початківців.

Бізнес-інкубатор - це установа, яка функціонує за чітко встановленими нормами, займається розвитком та реалізацією проєктів для їхньої рентабельності у ринкових умовах національної економіки в перспективі. Цінність програм бізнес-інкубування залежить від цілої низки обставин.

Так, економічна цінність інкубатора з погляду підприємця залежить від того, наскільки змістовний обсяг послуг і якість обслуговування, що виявляється у зростанні клієнтської бази та позитивних відгуках підприємців про роботу бізнес-інкубатора [27].

Сьогодні бізнес-інкубатор – універсальний стартовий майданчик для запуску та розвитку власного бізнесу. Особливо це стосується середнього бізнесу, що потенційно здатний на прориви у розвитку ринків. Розвиток цього сектора багато в чому визначає розвиток економіки.

Особливі економічні зони – це зони промислового, технологічного, туристичного і портового типів, у яких діють особливі податкові, політичні та інші умови для створення та розвитку бізнесу, встановлені пільгові умови для реалізації та впровадження проєктів в економіку країни. Розвиток та стійке функціонування особливих економічних зон в умовах національної економіки потребує ретельного державного контролю та моніторингу.

Також для допомоги малому та середньому підприємництву держава надає фінансові послуги [6]:

- послуги для забезпечення діяльності;
- розрахунково-касове забезпечення, зарплатні проєкти, інкасація, валютно-обмінні операції та контроль;
- послуги зі страхування - обов'язкове та добровільне страхування;
- залучення позикових коштів - кредит для юридичних осіб, позики, банківські гарантії, факторинг, лізинг;
- розміщення вільних коштів - депозитів для юридичної особи в банку, інвестування коштів на фондовому ринку.

Важливим інструментом є забезпечення синергетичного ефекту. Синергія – злиття, об'єднання частин у цілісну структуру, яка тісно взаємодіє між собою. Для підприємств малого та середнього бізнесу синергетичний ефект щодо великих підприємств буде певною запорукою стабільності та постійності на національному ринку [19].

Для успішного функціонування малих та середніх підприємств створюються фірми, які надають необхідні послуги:

- венчурні компанії фінансують високотехнологічні стартапи, що відрізняються своєю оригінальністю, ноу-хау, компанії, що випускають оригінальну продукцію;
- лізингові фірми дозволяють придбати основні засоби, необхідне устаткування для виробництва продукції і отримання прибутку в майбутньому на вигідних умовах, оскільки лізингові компанії найчастіше сплачують податки на майно, і навіть мінімізують деякі ризики;
- для більш професійної роботи малі підприємства користуються послугами аутсорсингу, що дозволяє знизити витрати на провідних фахівців у питаннях економіки, бухгалтерського обліку, юриспруденції та інших важливих галузях;
- трастові компанії призначені для управління активами, майном малих підприємств від свого імені за їх дорученням на підставі договорів;

- факторингові фірми здійснюють низку комісійно-посередницьких послуг підприємствам малого бізнесу у розрахунках за товари та послуги та поєднуються, в основному, з кредитуванням їх оборотних капіталів;

- консалтингові компанії здійснюють консультаційні послуги у вирішенні стратегічних та тактичних завдань підприємства.

Недержавними джерелами фінансування малого та середнього бізнесу є:

- гранти, субсидії, безоплатна допомога, премії за підсумками конкурсу чи рейтингу;

- овердрафти – перевищення витрат над залишками на банківському рахунку клієнта, одноразові виплати під час звільнення, особисті накопичення;

- кошти «бізнес-ангелів» та фондів, що ними відкриваються;

- спеціалізовані майданчики сайтів з краудфандингу та інших ресурсів, які полегшують вирішення завдань щодо фінансування та залучення клієнтів.

Краудфандинг – спільна взаємодія людей, які на добровільних засадах об'єднують свої грошові ресурси, в основному через Інтернет, для допомоги новим компаніям, що розвиваються. Система краудинвестування тільки розвивається, маючи великий потенціал. Для визначення подальшого вектору розвитку малого та середнього підприємництва, зміни позиції державної допомоги та недержавної підтримки важливо розуміти поточну значущість цього сектора для населення та його можливі перспективи.

Змінити вектор у державному регулюванні можливо шляхом [10]:

- зміни законодавства, правового регулювання відносин;

- реорганізації податкового законодавства, розширення податкових пільг, збільшення податкових канікул;

- структуризації та максимізації потоку інформації про бізнес у єдиному доступному місці для всіх підприємців;

- належного розвитку державних програм та проєктів;

- посилення контролю за виконавчими органами, відповідальними за реалізацію проєктів;

- проведення необхідних заходів щодо підвищення рівня мотивації до створення власної справи;

- створення та реалізації бази у вигляді необхідних початкових знань для школярів та студентів;

- реклами в мас-медіа, ЗМІ, мережі Інтернет державних фондів підтримки, систем пільг та заохочень та інших лояльних напрямків для малого та середнього бізнесу;

- орієнтації державної політики на зарубіжний досвід країн, де особливо розвинений сектор малого та середнього бізнесу.

Незважаючи на заходи, які слід здійснювати уряду країни, самим суб'єктам бізнесу також важливо робити внесок у зміну становища малих та середніх підприємств у країні:

- зміна підходу до ведення справи;
- орієнтація на отримання доходу та стабільності в перспективі;
- пошук нових шляхів вирішення простих та ординарних завдань бізнесу;
- співробітництво з фірмами-показниками для підприємця;
- налагодження та розширення кола ділових контактів;
- вивчення сучасних, нових стратегій та застосування їх у своїй справі;
- суворе дотримання законодавства;
- своєчасне здійснення контрольних та запобіжних заходів на своєму підприємстві;
- участь у навчальних, консультаційних програмах та тренінгах.

Серед нестандартних напрямів розвитку для підприємців можна виділити [63]:

- франчайзинг - провадження підприємницької діяльності від імені великої фірми на підставі договору, за яким надається право користування технологіями, товарним знаком та іншими атрибутами великого бізнесу;

- вивчення нейромаркетингу, появи на фірмі фахівців у галузі нейроекономіки - галузі науки, яка займається вивченням впливу свідомості, підсвідомості та емоційної поведінки на рішення споживачів;

- використання нанотехнологій у своїй справі, які дозволяють знизити витрати виробництва і тим самим збільшити прибуток підприємства. Таким чином, не можна недооцінювати важливість малого та середнього підприємництва у національній економіці. Цей суб'єкт є рушійною силою, яка в подальшому трансформується у великі компанії, що здійснюють свою діяльність найчастіше на світовій арені та роблять великий внесок у розвиток і підтримку стабільності економіки країни.

1.2 Основні напрями державного регулювання підприємницької діяльності

На етапі розвитку національної економіки підприємницька діяльність регулюється підприємницьким правом. Підприємництво в нашій країні, як велике, так і дрібне, стикається зі значними труднощами та зі значними ризиками.

Держава повинна дбати про забезпечення товарно-грошової та бюджетної рівноваги за допомогою фінансової, податкової, процентної політики та управління грошовою емісією. Необхідним аспектом діяльності держави має стати поєднання поточних та перспективних напрямів розвитку економіки [43]:

- структурно-інвестиційної та науково-технічної політики;
- сприяння довгостроковому зростанню накопичення капіталів та стабільному розвитку;
- стримування інфляції економічним шляхом, зняття обмежень адміністративного регулювання господарської сфери діяльності.

Державне регулювання підприємницької діяльності спрямоване на забезпечення дотримання норм трудового законодавства, регулювання приватного найму та порядку оплати праці, а також підтримку соціальної рівноваги та прийнятного для більшості населення рівня диференціації та розподілу доходів.

Підприємницька діяльність - це специфічна система господарювання, головним суб'єктом якої є сам підприємець, як носій особливих прав та обов'язків.

Суб'єкт підприємництва у процесі своєї діяльності прагне максимально раціонального поєднання матеріальних та людських ресурсів (інтелектуальних, трудових та ін.), організує процес виробництва, планує і координує його з урахуванням підприємницького ризику, відповідальності та очікуваного прибутку [70].

Сучасне підприємництво розвивається в умовах вільного ринку товарів, робіт та послуг, а також бурхливих технічних, наукових, інформаційних перетворень у різних галузях економіки. Для розуміння природи підприємництва багато зробили Людвіг фон Мізес, Фрідріх Август фон Хайєк та інші представники австрійської школи економістів. Вони розглядали підприємництво як один з основних ресурсів економіки поряд із природними факторами: землею, працею, капіталом, інформацією та часом.

Найважливішою функцією державного регулювання підприємницької діяльності є прогнозування економічної ситуації у країні. Прогноз має підзаконний характер, не забезпечується фінансуванням; планування (план-закон приймається законодавчим органом та має вищу юридичну силу, обов'язкове виконання, відповідальність за невиконання); нормативне регулювання; методичний посібник; підбір та розстановка кадрів; матеріально-технічне забезпечення; фінансування; інформаційне забезпечення; оперативне керування власністю; облік та контроль [60].

Нині адміністративне регулювання підприємницької діяльності проводиться державою в трьох напрямках використання адміністративних інструментів. Перший напрямок пов'язаний із створенням підприємства. Його реєстрація, ліцензування, атестація, акредитація. Другий напрямок пов'язаний з організацією доступу на ринок продукції підприємств (підтвердження відповідності у формах декларування та сертифікації). І, нарешті, третій напрямок адміністративного регулювання - контроль над оборотом продукції на ринку. Крім зазначених напрямів державного регулювання підприємницької діяльності, існують й інші напрями, та форми державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, серед яких забезпечення якості товарів (робіт, послуг), охорона

навколишнього середовища, виконання правил санітарно-гігієнічної, протипожежної та іншої безпеки.

З погляду змісту державного регулювання підприємницької діяльності, охоплюються регулювання конкретної організаційної та господарської ситуації, антимонопольне регулювання, податкове регулювання, бюджетне регулювання та правовий режим надання матеріальної та організаційної підтримки господарюючим суб'єктам та споживачам. Всі інші організаційні форми державного регулювання підприємницької діяльності носять вибірковий характер – створення та організація діяльності спеціальних господарюючих та управлінських суб'єктів.

На наш погляд, центр у регулюванні підприємницької діяльності в сучасних умовах розвитку суспільства перемістився до активної участі держави в організаційно-господарському регулюванні виробництва. Процес формування системи управління промисловим комплексом безпосередньо пов'язаний з наявністю інтересів, чи протиріч різних груп на різних рівнях управління, що передбачає їх співіснування, пошук стійкого компромісу різних інтересів.

Розглядаючи проблему усунення протиріч в інтересах, властивих державі, підприємництву, варто відзначити, що для успішного функціонування та розвитку бізнесу держава сприяє створенню цивілізованого конкурентного середовища. Разом з тим, промислові підприємства, бізнес-спільнота, незалежно від форм власності, вбудована в систему державної влади, яка бачить у їх діяльності джерело податкових надходжень, гаранта соціальної стабільності; власники підприємств вирішують проблеми пошуку ринків збуту, мінімізації витрат, сплати податків, конкуренції над ринком. Однак у зв'язку з наявністю своїх інтересів для підприємців властиво ухилятися від виконання соціальних зобов'язань [58].

Ефективний розвиток бізнесу має бути тісно пов'язаний взаємними інтересами: органів державної влади щодо відтворення та розширення внутрішнього ринку, цивілізованими ринковими відносинами, соціально-екологічними інтересами та інтересами власників. Інакше кажучи, необхідний процес синтезу протилежних інтересів, саме: бізнесу, держави, суспільства,

спрямований на співіснування в єдиній ефективній ринковій системі з розвинутою інституційною інфраструктурою, яка повинна включати не лише механізми дотримання договірних відносин, захист прав приватної власності, у тому числі й політику в галузі конкуренції, інститут банкрутства, а й механізми регулювання відтворення промислового капіталу, соціально-економічного розвитку, стимули інвестування у підприємницьку діяльність та багато іншого.

Отже, здійснюється структурна перебудова, чи модернізація, чи інноваційний розвиток виробництва, підприємництва. У цьому випадку передбачається створення нових галузей, орієнтованих на експорт, модернізацію традиційних галузей, підвищення конкурентоспроможності продукції експортних галузей та окремих видів виробництв, пошук та використання можливостей довгострокового забезпечення виробництва гарантованими джерелами надходження сировини, палива, напівфабрикатів, зміцнення становища у пріоритетних та найбільш прогресивних галузях економіки, орієнтація їх на обслуговування експортного виробництва.

Слід зазначити, що регулювання усе більше спрямоване на підвищення ефективності виробництва. Акцент переноситься з регулювання попиту на регулювання пропозиції. Істотні зміни відбулися і механізми регулювання.

Найважливішою формою державного регулювання підприємницької діяльності стало включення до програми довгострокового розвитку основних напрямів структурної перебудови промисловості з орієнтацією на експортну спеціалізацію. Крім того, на сучасному етапі розвитку суспільних відносин в умовах переходу до інформаційних технологій мають місце глибокі перетворення у світовому масштабі в різних секторах економіки [59].

Водночас у сфері промислового виробництва потрібні значні обсяги капіталовкладень, техніки та людських ресурсів. Рівень і структура соціального капіталу впливають на здатність країн до створення великих високотехнологічних корпорацій, тому не випадково, що, Німеччина, Японія, Китай, де пріоритетні загальнонаціональні цінності, лідирують у сфері нових технологічних розробок та їх впровадження у промисловість. У Європейських країнах, наприклад, Франції,

Італії, де має місце висока питома вага дрібних та середніх фірм, рівень наукових розробок значно нижчий.

Великі підприємства виникають і процвітають, як правило, за підтримки держави, що підтверджується тенденціями останніх років у розвитку промислового сектора економіки. Державна політика регулювання економіки спрямована на всебічне обслуговування потреб підприємців, і зокрема, адміністративному нагляду та нормативному регулюванню виробництва. На сучасному етапі розвитку нормативне регулювання поширилося на нові галузі, такі як: безпека продукції (продовольчих та фармацевтичних товарів), розробка та впровадження уніфікованих національних стандартів якості (у тому числі стандартів безпеки продукції).

З метою стримування виробництва та марнотратного споживання застосовуються заходи прямого та непрямого регулювання: нормативні стандарти якості продукції, податкове стимулювання інвестицій, непрямі податки на споживачів. Важливим інструментом фінансового регулювання підприємницької діяльності є надання прямих кредитів та субсидій, насамперед на оновлення та вдосконалення виробничого апарату компаній за рахунок державних коштів. Ці кошти застосовуються тоді, коли приватний бізнес не в змозі самотійно вивести ту чи іншу ланку національного виробництва зі смуги труднощів. Крім того, дедалі більшого значення набувають програми пільгового кредитування та субсидування певних галузей, гарантування позик, заходи щодо підтримки чи стримування зростання галузевих цін у поєднанні з протекціоністською імпоротною політикою та іншими засобами стабілізації ринку. Регулювання процентних ставок за депозитами та позиками на ринковій основі передбачає, що приватному бізнесу забезпечується велика свобода вибору умов та способів фінансування [10].

При виборі засобів державно-правового впливу на ринкові відносини має значення економічне середовище (зовнішнє та внутрішнє), в якому діє суб'єкт господарювання. Державно-правовому регулюванню притаманні чинники зовнішнього економічного середовища наступних категорій: характер ринкових відносин, характер правових зв'язків між суб'єктами господарювання,

загальносоціальні чинники, загальноекономічні умови, загальнополітичні чинники [40].

Контроль і подальше регулювання підприємницької сфери здійснюється або на прямій основі, або побічно. Насправді важко віддати перевагу якомусь виду, оскільки опосередкований контроль проявляється іноді як дуже ефективний засіб. До нього відносяться: система пільг та податків, цінова політика, регулювання зайнятості населення, професійної підготовки, вплив на розвиток інфраструктури, інформаційне забезпечення. До прямого державного контролю та регулювання відносять: фінансовий, екологічний, санітарний, пожежний, за способом впливу та грошової одиниці, за якістю та сертифікацією продукції.

Пряме регулювання здійснюється шляхом пред'явлення підприємцям обов'язкових вимог. Такі вимоги містяться у законах. Так, наприклад, вимога ведення бухгалтерського та податкового обліку. Крім того, вимоги можуть пред'являтися у вигляді розпоряджень, інших рішень, адресованих конкретним підприємцям. Суть непрямого регулювання у тому, що державний вплив здійснюється через інтереси. Відповідної поведінки від підприємців держава домагається не прямим впливом державних інструментів управління, коли застосовуються санкції до порушників розпоряджень, а економічними методами чи стимулами [69].

Непрямими методами є різні форми підтримки підприємців, включаючи суб'єктів малого підприємництва (податкові пільги, податкові кредити, державна допомога у вигляді субсидій, субвенцій, надання кредитів на пільгових умовах за рахунок бюджетів різних рівнів, державних гарантій особам, які отримують кредити в банках для реалізації інвестиційних проектів, надання знижок по орендній платі особам, у підприємницькій діяльності яких держава, регіон, муніципальна освіта зацікавлені, та ін.).

На практиці і в теорії, характер відносин між державою та суб'єктом підприємницької діяльності представляється як партнерство. Насправді ж це не так, де держава виступає як політична і владна структура, її «партнери» змушені слідувати волі держави, де останнє виступає як суб'єкт підприємницької

діяльності, – йде конкурентна боротьба. Водночас держава та суб'єкт підприємницької діяльності залежать один від одного, взаємно доповнюють один одного у вирішенні загальнонаціональних завдань.

Вітчизняне законодавство закріплює і гарантує всі форми власності та їх рівність. Слід зазначити, що на етапі розвитку ринкових відносин у державі відсутній взаємозв'язок між економічними та адміністративними методами управління. Крім того, названі методи не реалізуються, без правової форми, оскільки державне регулювання економічної діяльності суб'єктів господарювання носить підзаконний характер.

Суть загального державного регулювання полягає в тому, що для всіх суб'єктів господарювання встановлюються єдині правила поведінки на ринку, дотримання яких перевіряється компетентними державними органами [6].

Специфіка виду діяльності підприємства враховується в процесі державного регулювання, наприклад, особливості сільськогосподарського виробництва, схильного до впливу стихійних явищ природи, науково-технічної діяльності, яка через особливо ризиковий характер (ризик отримання негативного наукового результату, складності у впровадженні науково-технічних результатів) потребує державної підтримки.

Підприємець зобов'язаний подавати в установленому порядку бухгалтерську та податкову звітність. Зазначені обов'язки реалізуються у межах конкретної правовідносини, що виникає для підприємця «автоматично», оскільки є відповідні обставини - юридичні факти (ведення підприємницької діяльності, настання події - звітного періоду – для виникнення обов'язку представити бухгалтерську, податкову звітність).

У державному законодавстві зазначаються лише загальні орієнтири розвитку, а підприємці вільні працювати відповідно до принципу: все, що не заборонено, дозволено. Заборони встановлюються на ті цілі, які за своєю природою антигуманні та протиприродні.

Втручання держави у сферу підприємницької діяльності суб'єктів господарювання обумовлюється такими обставинами [58]:

- попередженням екологічних катастроф і вирішенням екологічних проблем, що породжуються свободою вибору суб'єктами сфери економічної діяльності;
- боротьбою з криміналізацією підприємницьких відносин; запобігання економічним кризам, соціальним потрясінням;
- контролем за використанням загальнонаціональних ресурсів;
- соціальним захистом найменш забезпечених верств населення.

1.3 Удосконалення державного регулювання національної економіки в умовах глобальної нестабільності

В останнє десятиліття, в умовах зростаючої нестабільності світової економіки, що складається під впливом комбінації різних економічних та політичних факторів, неможливо забезпечити ефективні дії регуляторів на основі лише ринкових засад. В зв'язку з цим об'єктивно зростає інтерес використання механізмів державного впливу. Саме держава, з її економічними, політичними та управлінськими можливостями, є центральним інститутом, що забезпечує мінімізацію протиріч між різними видами інтересів і певну спрямованість розвитку національної економіки, як цілісної системи, конкурентоспроможної у світовому просторі. Усе це можна визначити, як реакцію зміну конструкції світової економіки рамках глобалізації [81].

Глобалізація має безліч граней: це економічна, і політична, і культурна, і військова та інші види глобалізації. Однак останнім часом дедалі більше уваги приковує до себе взаємний вплив процесів у сфері політики та економіки. Найбільш помітно це проявляється у подіях в Україні, які відбиваються не лише на українській, а також на економіці низки країн Європейського Союзу та інших держав.

У той час як більшість країн переживають економічні труднощі, є й такі держави, економіка яких у цій ситуації виграє. До них передусім можна віднести Туреччину, Китай, Бразилію та деякі інші країни. Не вдаючись до подробиць, скажімо, що вирішення низки політичних завдань здійснюється сьогодні переважно за рахунок адміністративних рішень, спрямованих на ослаблення взаємовигідних економічних зв'язків. А це, у свою чергу, передбачає не лише посилення державного впливу на економічних агентів, а й пошук ними механізмів, що дозволяють, якщо не компенсувати завданих збитків, то хоча б знизити масштаби збитків.

Сучасні проблеми європейської та в цілому світової економіки та політики, неможливо вирішити без підвищення якості державного втручання та використання дієвих інструментів адміністративного регулювання. Це свідчить про зростання вимог до держави, як до регулюючого інституту, а також до економічної науки, що займається розробкою моделей, механізмів та інструментів, які забезпечують ефективний процес регулювання, не лише у короткостроковому періоді, а й на довгострокову перспективу [84].

Все це свідчить про те, що сьогодні назріла проблема переходу на якісно новий рівень державного регулювання, адекватний періоду глобалізації. Усі наявні завдання мають вирішуватися комплексно, забезпечуючи підвищення рівня конкурентоспроможності нашої країни у світі. Це не означає відмовитися від методів, які раніше застосовувалися, навпаки: існуючі розробки слід переосмислити, адаптуючи їх до нових реалій з урахуванням проблем, з якими стикається вітчизняна економіка.

Зокрема, з позиції теорії глобалізації, кожна держава повинна прагнути до максимальної відкритості своєї економіки, що є запорукою успішного розвитку та високого рівня конкурентоспроможності. Однак навіть поверховий аналіз стану української економіки показує, що так було не завжди. Ще в 90-х роках XX століття ми спостерігали, як вітчизняні підприємства програвали в конкурентній боротьбі закордонним фірмам, що в певних випадках призводило до їхнього повного руйнування та виходу з ринку. Внаслідок відкритості економіки в тяжке

становище потрапило наше сільське господарство, а також легка та харчова промисловість. Крім того, збільшення частки імпортованих товарів на вітчизняному ринку не могло не вплинути на зниження рівня економічної безпеки.

Відзначимо, що основними загрозами економічній безпеці України на сучасному етапі є: високий рівень тіньової економіки, зростання інфляції і бюджетного дефіциту, зменшення валового нагромадження основного капіталу, зростання безробіття, несприятливий інвестиційний клімат, надто високий рівень державного боргу, неконтрольовані міграційні процеси, політична нестабільність тощо. Удосконалення наявних і розроблення нових механізмів стратегічного управління економічною безпекою України вирішально вплине на підвищення конкурентоспроможності і загалом життєздатності національної економіки [52].

У даному контексті до загроз економічній безпеці держави прийнято відносити лише ті соціально-економічні чинники та явища, які або повністю руйнують об'єкт (повне обмеження доступу до ресурсів, дезорганізація грошового обігу, що провокує руйнування економічної системи країни тощо), або завдають йому значного збитку. Складнощі виникають при віднесенні останніх до числа загроз, адже в умовах конкуренції ризик є невід'ємною складовою функціонування економічної системи держави. При цьому ті явища, які в короткостроковому періоді можна віднести до загроз економічній безпеці держави у довгостроковому періоді може виявитися стимулом для економічного розвитку національного господарства, зростання інноваційної активності, більш раціональної енергетичної політики тощо.

Економічну безпеку необхідно розглядати як базову складову національної безпеки, її фундамент і матеріальну основу і, разом з тим, як взаємопов'язану систему певних рівнів (таблиця 1.1). Це означає, що стан національної безпеки держави залежить від життєздатності економіки, її ефективності, мобільності, конкурентоспроможності [25].

Таблиця 1.1 - Рівні економічної безпеки України

Рівні економічної безпеки	Складові елементи
Національний	Приватний: індивідуальний; корпоративний
	Локальний: галузевий; регіональний
	Державний
Міжнародний	Регіональний
	Глобальний

Загрози економічній безпеці видозмінюються залежно від стану та рівня розвитку економічної системи і для кожної окремо взятої держави відрізняються характером та рівнем гостроти [35].

Загрозами економічної безпеки є явища і процеси, що впливають негативно на господарство країни, що утискають економічні інтереси особи, суспільства і держави. Постійне відстеження і визначення основних загроз економічній безпеці значно полегшує її підтримання на належному рівні, а також дає можливість своєчасно розробляти і здійснювати практичні заходи щодо зниження негативного впливу загроз чи їх повної ліквідації.

Що ж до конкурентних переваг, всі вони, переважно, визначаються значимістю нашої країни світовому ринку природної сировини. Стратегічний список товарів, які експортує наша країна вкрай малий. Це демонструє явний перекис вітчизняної економіки у бік сировинного сектору.

Безумовно, це — не єдині, але найістотніші проблеми нашої економіки, без вирішення чи хоча б значного послаблення яких неможливо забезпечити економічне зростання. Вирішення зазначених проблем передбачає значні зусилля у сфері державного регулювання національної економіки.

Серед основних напрямів державного регулювання слід виділити [37]:

- підвищення рівня конкурентних переваг економіки країни;
- активізацію роботи підприємницьких структур за рахунок значного покращення інвестиційного клімату та захисту прав власності;
- удосконалення господарської системи.

Забезпечення здорового ринку, основним компонентом якого має бути сумлінна конкуренція, - це найважливіше завдання будь-якої розвиненої держави. На жаль, в нашій країні протягом багатьох років була відсутня адекватна і збалансована стратегія економічного розвитку.

За сьогоднішніми оцінками, з використанням державних інструментів регулювання національної економіки ми дотримуємося так званого «нижнього шляху» конкурентоспроможності. Подолати це можна лише через поступовий перехід до «верхнього шляху» шляхом впровадження інноваційних програм, удосконалення людського капіталу, формування якісної структури національної економіки та розвиток господарської системи [84].

Забезпечення високого рівня конкурентоспроможності вітчизняного економіки неможливе без всебічної підтримки реального сектора, що є найважливішим завданням держави. Її рішення потребує колосальної кількості коштів та використання системного підходу, що передбачає формування ефективної промислової політики. Існують як мінімум три типи промислової політики: експортно-орієнтована; орієнтована на внутрішній попит; спрямована на обмеження використання власних невідновлюваних ресурсів.

Необхідним елементом стратегії розвитку вітчизняної економіки є створення умов для виготовлення підприємством конкурентоспроможної продукції шляхом формування промислової політики країни. Значимо, що промислова політика — це система відносин між органами державної влади, місцевого самоврядування, бізнесом та суспільством щодо формування структурно збалансованої конкурентоспроможної економіки та високотехнологічного інтелектуального ядра промислового виробництва [91].

Суттю промислової політики є втручання держави у стимулювання інвестиційного попиту, координації функціонування фінансово-кредитного сектору, митно-тарифного регулювання для підтримки вітчизняних виробництв, сприяння формуванню інноваційних галузей, які формують пріоритет технологічного розвитку національної економіки. Промислова політика досить тісно пов'язана з зовнішньоекономічною, соціальною, екологічною, інноваційною

політикою. При цьому на різних стадіях розвитку та функціонування економічної системи країни промислова політика використовує специфічні цілі та інструменти для реалізації поставлених завдань.

В умовах економіки, котра розвивається динамічно, на стадії виходу зі структурної кризи промислова політика стає основою формування нового типу галузевої структури індустріального сектора зі значною перевагою виробництв технологічного устрою вищого рівня. Зокрема, на стадії економічного зростання сприяє розвитку та зміцненню виробничого комплексу, на стадії стабілізації здійснює реалізацію сформованого виробничого, науково-технічного та інноваційного потенціалу. Тобто, в залежності від стадії розвитку економіки промислова політика забезпечує або підтримку сформованої структури промисловості, або формування галузевої структури нового типу.

На сьогодні промислова політика реалізується в більшості розвинутих країн світу. Державні органи здійснюють комплексні заходи, спрямовані на приведення структури промисловості у відповідність до викликів глобальної економіки, підвищення конкурентоспроможності національного промислового комплексу, вдосконалення індустріальної інфраструктури, формування нових секторів промисловості тощо.

В якості інструментів промислової політики виділяють прямі та непрямі методи державного регулювання. Прямі методи промислової політики пов'язані з розподілом або перерозподілом ресурсів для ведення виробництва, які реалізуються безпосередньо державою з метою стимулювання чи дестимулювання тих, чи інших напрямів діяльності. До них належать субсидування галузей, підприємств чи регіонів, прямі державні інвестиції, створення державних підприємств, субсидування відсоткових ставок і т.д. [88]

Непрямі методи включають елементи кредитно-грошової та податково-бюджетної політики. Вони спрямовані на створення умов для функціонування всіх суб'єктів економіки, змінюючи очікування виробників і усуваючи ризики пов'язані з тими чи іншими видами виробничої діяльності. При їхньому застосуванні

держава прагне трансформувати співвідношення попиту та пропозиції у тому напрямку, який їй потрібен.

Основними непрямыми методами промислової політики є:

- прийняття нормативно-правових актів, що регулюють діяльність галузей чи промисловості та забезпечують їхню підтримку (технічне регулювання, допомога експортерам, стимулювання інноваційної діяльності тощо);

- митно-тарифне регулювання на підтримку експортної діяльності вітчизняних виробників;

- створення умов для розвитку фінансової інфраструктури виробничої та, особливо, інноваційної діяльності (регулювання облікової ставки тощо);

- зняття обмежень на виробничу діяльність та зменшення її інституційних витрат (зниження адміністративних бар'єрів, створення територій із податковими та іншими преференціями ведення виробництва – технопарків, зон вільної торгівлі та ін.);

- реалізація спільних проєктів з недержавними господарюючими суб'єктами (будівництво інфраструктурних об'єктів тощо);

- політика державних закупівель і т.д.

Світовий досвід показує, що в сучасному постіндустріальному динамічному економічному середовищі, традиційні засоби прямої фінансової підтримки окремих галузей та виробничих комплексів виявляються дуже витратними та неефективними [91].

Основними засобами реалізації поставлених цілей сучасної промислової політики виступають непрямі методи. Однак з метою забезпечення національної та економічної безпеки, збереження та розвитку диверсифікованої виробничої системи, забезпечення стабільного функціонування соціальної сфери, стимулювання діяльності підприємств державного сектору економіки органи державної влади використовують інструменти прямого впливу, виділяючи бюджетні кошти на підтримку конкретних галузей промисловості та реалізацію великих інвестиційних проєктів.

Переваги тих чи інших наборів інструментів у комплексі заходів, спрямованих на розвиток національної економіки, новітніх технологій та продуктів з високим рівнем обробки, а також принципова особливість сучасної промислової політики, пов'язана з її орієнтацією на формування інновацій як найважливішого чинника економічного зростання, визначають тип промислової політики, яку держава реалізовує.

На сьогодні у світі склалися такі основні типи промислової політики:

- експортоорієнтована промислова політика;
- політика імпортозаміщення;
- інноваційна промислова політика.

Основою промислової політики орієнтованої на експорт є заохочення виробництв до експорту власної продукції. Заохочувальні заходи направляють на розвиток та підтримку вітчизняних конкурентоспроможних галузей, які мають змогу експортувати свою продукцію, з метою завоювання як найбільшого сегмента на міжнародному ринку. Втілення промислової політики даного типу здійснюється через митні та податкові пільги, кредитування підприємств-експортерів, підтримку низького валютного курсу та створення інших сприятливих умов для ефективної діяльності галузей орієнтованих на експорт. Головними перевагами цього виду промислової політики є просування вітчизняних виробників до світового економічного простору, доступ до міжнародних ресурсів і технологій, розвиток тих галузей економіки, які можуть бути конкурентоспроможними та забезпечать мультиплікативний ефект шляхом підвищення ефективності діяльності галузей, що працюють, на внутрішній ринок. Також, такі галузі наповнюють бюджет, сприяють залученню валютних коштів у країну, формують інвестиційну політику держави тощо. До негативних факторів даної політики відносять сировинний експорт, адже значна його присутність у структурі продукції орієнтованої на експорт може призвести до спрощення структури національної промисловості, зростання рівня корупції в органах влади, до відтоку кадрів та фінансових ресурсів з обробної промисловості країни тощо. В довгостроковій перспективі це може призвести до послаблення конкурентоспроможності тих галузей економіки, які

належать до обробної промисловості, сповільнення темпів економічного росту та зниження інтелектуального рівня, оскільки найбільш інтенсивно процес накопичення знань, зростання людського капіталу відбувається саме в обробному секторі. Але, навіть, при експорті промислового обладнання наявні негативні моменти, адже якщо у виробництві такого обладнання присутня значна частка імпортованих комплектуючих, то це призводить до залежності ціни експортованих машин і верстатів від вартості імпортованих деталей. Це відобразиться на діяльності підприємства, галузі та економіці країни в цілому через можливу залежність від країни-імпортера.

Промислова політика імпортозаміщення базується на формуванні внутрішнього ринку шляхом розвитку національного продукту через проведення політики захисту національного виробника та підтримки твердого курсу національної валюти, що, також, запобігає інфляції. Імпортозамінна промислова політика забезпечує покращення структури платіжного балансу, нормалізує внутрішній попит, підвищує рівень зайнятості, розвиває машинобудівне виробництво, формує науковий потенціал тощо. Негативними наслідками даної моделі промислової політики є [40]:

- самоізоляція від новацій та тенденцій розвитку світової економіки;
- наявність технологічного відставання від розвинених країн, що призводить до зниження конкурентоспроможності вітчизняних виробників на зовнішніх ринках;
- наявність небезпечних тенденцій щодо створення тепличних умов для національних підприємств, що призводить до неефективного управління та використання ресурсів;
- необхідність, попри наявність світових напрацювань щодо поділу праці, вибудовувати власні виробничі ланцюжки, які можуть бути більш капітало- та ресурсномісткими, ніж вже існуючі в інших країнах.

Інноваційна промислова політика ґрунтується на процесах економічного розвитку країни на внутрішньому та зовнішньому ринках. Її основною метою є використання вітчизняними виробниками нових тенденцій технологічного та

суспільного розвитку. Така модель забезпечує підтримку науково-технічного потенціалу країни та її конкурентоспроможності у світовому економічному просторі; стимулює розвиток інтелектуального потенціалу та забезпечує економіку кваліфікованими фахівцями; формує робочі місця усередині держави та забезпечує внутрішній попит; підтримує сталий курс національної валюти та добробут населення; орієнтує на розвиток обробних галузей економіки з високою вартістю виробленої продукції.

Як показує світовий досвід, одним з найбільш ефективних підходів щодо розробки промислової політики є той, що ґрунтується на впровадженні інновацій. Його головними завданнями є створення умов і механізмів проєктування та виробництва конкурентоспроможної наукомісткої продукції вітчизняними виробниками.

Тут же слід зачепити й питання стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва, яке неможливе без системної підтримки з боку держави. Відомо, що малі та середні підприємства є необхідною частиною ринкового механізму, що забезпечує його нормальне функціонування. Крім того, малий бізнес створює основу для збільшення частки середнього класу, стримує процес монополізації ринку великими компаніями, є важливим джерелом формування регіональних та муніципальних бюджетів [33].

Розвинений малий та середній бізнес можна вважати однією з необхідних умов розвитку правової держави та громадянського суспільства. Отже, держава зобов'язана його підтримувати, здійснюючи зокрема державне фінансування програм розвитку малого бізнесу, що веде до збільшення кількості стабільно функціонуючих, ефективних підприємств.

Важливим напрямом державного регулювання національної економіки є виробництво суспільних благ. Спектр цих благ досить широкий – від освіти та охорони здоров'я до національної оборони. Йтиметься й про таку важливу державну функцію, як перерозподіл доходів, особливо — на користь незаможних і непрацездатного населення. При цьому держава має забезпечувати виконання вимог конституції та бази нормативів щодо забезпечення якості життя населення.

Варто відзначити, що на даний час розвиток української економіки та промисловості знаходиться в стадії стагнації, в тому числі й через воєнні дії на території держави. Економіка нашої країни перебуває на межі руйнації та занепаду, зовнішні боргові зобов'язання зростають, рівень соціального забезпечення знижується, відбувається втрата промислового потенціалу та дуже гостро - відсутність інвестиційних ресурсів. Замість розвитку середнього та малого бізнесу, налагодження виробничих ланцюгів постачання, запровадження передових світових технологій, залучення вітчизняних та іноземних інвестицій в економічній системі нашої країни спостерігається зовсім інша ситуація, яку погіршує військова агресія.

Для завоювання конкурентних позицій на ринку вітчизняні підприємства повинні вийти на якісно новий рівень інноваційного розвитку за рахунок запозичення та доопрацювання «під себе» сучасних технологій. Це потребує значних фінансових витрат, що більшість вітчизняних підприємств не може собі дозволити. Тож держава має допомагати із купівлею ліцензій, забезпечувати запровадження інновацій серед підприємств всіх галузей, формувати відповідні інститути розвитку, а саме венчурні фонди, технопарки, інноваційно-технологічні центри, центри трансферу технологій тощо. Також, необхідно створювати умови для залучення іноземних інвестицій [1].86

Сучасний розвиток світової економіки показує розбіжності, які наявні між фінансовою сферою та реальним сектором. Це проявляється у перевантаженні фінансових ринків, що веде до банкрутства значної кількості світових банків, необхідності держав брати позики у приватних установах, інфляції, дефіциті бюджетів, дефолтах та кризах, зміні міжнародної орієнтації бізнесу, збільшенні ролі ринків, які розвиваються, утворенні сировинних та енергетичних криз, енергозалежності, політичній нестабільності в певних регіонах, виникненні диспропорцій у соціальному забезпеченні тощо.

Варто відзначити, що залучення інвесторів, які готові вкласти кошти в розвиток національного виробництва є досить тривалим та важким процесом. А чинне фінансово-економічне становище більшості вітчизняних підприємств

характеризується низьким рівнем платоспроможності та високим рівнем збитковості. Їхній інвестиційний рейтинг створює неподоланні перешкоди для залучення інвестиційних ресурсів і формування фінансового підґрунтя для об'єктів розвитку конкурентоспроможності.

Основними джерелами формування інвестиційних ресурсів в Україні є:

- власний капітал суб'єктів господарювання;
- позики та кредити;
- фінанси іноземних інвесторів;
- фінанси місцевих бюджетів;
- державне фінансування.
- та інші кошти.

На жаль, фінансування вітчизняних виробників в нашій країні здійснюється досить слабо, а, як показує світовий досвід, ефективним напрямом розвитку національної економіки є застосування механізму державно-приватного партнерства, який досить широко застосовується провідними світовими країнами-лідерами в економічній системі [71].

Ключовим стратегічним пріоритетом державної політики має бути відновлення фінансово-ресурсного потенціалу суб'єктів ринку фінансових послуг, в тому числі інвесторів. Країна повинна зосередитися на організації такого середовища, в якому зможуть вільно функціонувати суб'єкти ринку фінансових послуг. Це дозволить сформувати потужний інвестиційний ресурс, необхідний для формування інноваційного потенціалу вітчизняного економічного середовища та можливостей для його ефективного застосування. Тобто необхідно створити умови для пришвидшення розвитку фінансових інститутів та забезпечення їхнього стабільного функціонування. Також потрібно спрямувати зусилля на ліквідацію проявів монополізму та надати можливості здійснювати інвестиційну діяльність в умовах вільної конкуренції, збільшити рівень захищеність прав учасників колективного інвестування, ввести світові стандарти щодо корпоративного управління та поширення інформації, забезпечити повноцінний нагляд і контроль за дотриманням господарського законодавства з колективного інвестування,

поступово інтегрувати елементи вітчизняного небанківського інституційного інвестування у європейський та світовий сегменти.

Таким чином, робота державних органів повинна бути спрямована на забезпечення ефективнішого, порівняно з наявним, функціонування системи інституційних інвесторів у економічній системі країни. На вагому підтримку заслуговує створення сприятливого інвестиційного середовища з високим рівнем захищеності інвестицій та права власності. Зокрема, одним із напрямів сучасного розвитку інвестиційної інфраструктури в нашій країні є активне формування інститутів спільного фінансування, діяльність котрих спрямовується на забезпечення консолідації незначних індивідуальних фінансових ресурсів інвесторів у великі суми активів для проведення інвестування великих комерційних проєктів, муніципальних програм, регіональних проєктів соціально-економічного розвитку тощо. Тож, для забезпечення ефективного розвитку вітчизняної економіки в умовах динамічності глобального економічного простору, держава має сформувати якісно новий механізм фінансування конкурентоспроможних галузей, в основу якого має бути покладено джерела формування та інструменти фінансування проєктів і програм розвитку вітчизняних виробників. Особливістю такого механізму має бути розподіл інструментів фінансування за характером впливу на процес розвитку конкурентних переваг підприємств. Це надасть змогу обрати пріоритетні форми співфінансування проєктів їхнього розвитку, а суб'єктами середовища співфінансування проєктів та програм розвитку вітчизняних виробників можуть бути: держава, страхові компанії, фінансово-кредитні установи, приватні інвестори та міжнародні компанії.

Держава в процесі фінансування вітчизняних підприємств може застосовувати інструменти як прямого, а саме державне замовлення на виготовлення певних товарів, тарифно-митну політику щодо імпорту матеріальних ресурсів для потреб виробництва, так і непрямого - державні гранти, дотації, субсидії; ініціативну державну підтримку реалізації програм та проєктів розвитку. Іноземні інвестори також можуть виступати в ролі суб'єктів фінансового

забезпечення розвитку вітчизняних підприємств шляхом участі в акціонерному капіталі підприємств, замовлення продукції, створенні спільних виробництв інноваційної продукції.

Висновки до розділу 1

Підприємництво можна назвати платформою, де держава розвивається і зростає за умов ринкової економіки. На сьогоднішній день воно є одним з найважливіших елементів економіки, що визначає темпи її зростання, сприяє підтримці та розвитку конкуренції та формує новий соціальний прошарок суспільства. Також підприємництво є ключовим фактором, що забезпечує інвестиційний клімат та макроекономічні показники загалом. Отже, від того, наскільки досконале підприємництво у тій чи іншій сфері, безпосередньо залежить рівень розвитку і самої країни. Тому держава приділяє належну увагу регулюванню підприємницької діяльності в частині формування її законодавчих вимог, проте наголошується на тенденції їх недостатнього практичного застосування підприємствами, що пов'язують із системою оподаткування, фінансово-кредитними механізмами, адміністративними бар'єрами.

Державне регулювання підприємницької діяльності є впорядкованою правовими актами різного рівня діяльності держави в особі її органів, що проводиться спільно з носіями господарських інтересів, спрямовану на відносини у сфері підприємницької діяльності, з метою недопущення, зміни або припинення господарської ситуації певного роду або навпаки, підтримка їх у відповідному стані за допомогою системи заходів

Державне регулювання підприємницької діяльності здійснюється у трьох сферах: економічної, адміністративної та технічної. Основою цього регулювання є правові норми.

На рівні державного регулювання є закони, що встановлюють вимоги до здійснення підприємницької діяльності; регулюючі правові положення учасників підприємницької діяльності, матеріальні блага та результати інтелектуальної діяльності та пов'язані з ними засоби індивідуалізації; закони, які регламентують зовнішньоекономічну діяльність суб'єктів підприємництва; закони, створені для захисту правових та законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності; та закони, що регулюють окремі види підприємницької діяльності.

При аналізі законодавчої бази підприємницької діяльності встановлено, що регулювання забезпечено усіма необхідними законодавчими актами. Але, незважаючи на те, що держава забезпечує підприємницьку діяльність усіма необхідними законами, виникають проблеми в регулюванні малого та середнього бізнесу, а саме: наявність недоліків у нормативно-правовій базі, відсутність ефективних фінансово-кредитних механізмів та матеріально-ресурсного забезпечення розвитку підприємництва, необхідність подолання зайвих адміністративних бар'єрів на всіх етапах діяльності торговельного підприємства, непродуктивна державна система підтримки малого та середнього бізнесу. Великі підприємства найчастіше з цими проблемами не стикаються. Найбільше питань у підприємців загалом виникає саме у сфері економічного регулювання, тому що податки, мита тощо є досить витратною статтею витрат організації.

Відповідно до зазначеного вище, відзначимо, що органам державного управління необхідно провести ряд організаційно-економічних та роз'яснювальних заходів, спрямовуючи їх на стимулювання збільшення обсягів фінансування та виконання робіт зі створення та запровадження вітчизняними виробниками інноваційної продукції. Адже низький рівень активності щодо створення та використання вітчизняними підприємствами інноваційних технологій та об'єктів права інтелектуальної власності є загрозою послаблення інтелектуальної складової конкурентоспроможності, що призведе до подальшого відставання за рівнем техніко-технологічного розвитку від економічних систем інших країн, особливо тих, які є конкурентами економіці нашої країни.

Для забезпечення ефективного розвитку вітчизняної економіки в умовах динамічності глобального економічного простору держава повинна вести політику орієнтовану на підтримку базових видів економічної діяльності чи галузей економіки, які реально є конкурентоспроможними на зовнішньому ринку. Ця політика має ґрунтуватися на ретельно спланованій, прорахованій стратегії, реалізуватись у чітко визначеній послідовності, із використанням відповідних засобів, інструментів та механізмів заради досягнення проміжних і кінцевих результатів, що дозволить визначити її ефективність, досягти цільових орієнтирів державного регулювання економіки. Окрім того, розроблення стратегії розвитку із визначеними довготривалими напрямками та шляхами потрібні не лише для реалізації послідовності реформування і розвитку відповідних галузей, а й для розуміння того, як зміни в одній галузі відобразяться на стані функціонування інших, які структурні зміни при цьому відбуватимуться в соціально-економічній системі держави загалом і які наслідки вони матимуть для розвитку вітчизняної економічної системи.

Тож особливої актуальності на даній стадії має проблема розроблення та обґрунтування напрямів стратегічного розвитку національної економіки та удосконалення її інвестиційно-інноваційного забезпечення, передбачення позитивних результатів і підходів їх здобуття, впливу на процес формування основних показників макроекономічної та соціальної діяльності. При цьому зазначені орієнтири мають бути скоординованими з ключовими пріоритетами модернізації економіки країни, а саме:

- спрямування наслідків економічного розвитку на покращення якості життя громадян і подолання соціальної нерівності та несправедливості;
- формування відкритої конкурентоспроможної економіки;
- активізація курсу на євроінтеграцію;
- боротьба з корупцією;
- створення умов для забезпечення захисту права приватної власності;
- підвищення рівня технологічності для забезпечення випереджального розвитку економіки країни;

- забезпечення відповідного рівня економічної безпеки держави та її ключових складників;
- активація міжнародного співробітництва;
- поліпшення ролі країни в системі міжнародного поділу праці.

Для успішного функціонування підприємств бізнесу державі слід загострити увагу на регулюванні відносин малого та середнього бізнесу, створенню сприятливих умов та підвищенні мотивації населення, гарантії стабільності нової справи та впевненості підприємців у підтримці з боку держави.

Недержавна допомога також відіграє значну роль у ефективному розвитку підприємництва. Фірмам, які надають послуги малому та середньому бізнесу, що спеціалізуються у своїй діяльності на створення комфортних умов розвитку підприємницького сектору, слід ближче та тісніше взаємодіяти з населенням, яке має свій бізнес. Важливим чинником поступального збільшення вартості своєї фірми є орієнтованість та спрямованість діяльності керівників фірм. Від їхньої стратегії, цілей спрямованості, незалежно від зовнішніх сприятливих чи несприятливих чинників, визначається перспективний розвиток підприємства. Отже, лише системна, комплексна діяльність державних, громадських, комерційних структур зможе створити нове середовище, що розвивається, для формування, розвитку, розширення та зміцнення позиції малого та середнього підприємництва на національному та міжнародному економічному ринках.

2 Проблеми та перспективи ведення бізнесу в Україні

2.1 Сучасний стан та перспективи розвитку підприємницької діяльності

Розвиток бізнесу, особливо малого, в нашій країні завжди був пов'язаний з низкою проблем. Зокрема, створення малого підприємництва потребує незначного капіталовкладення, що в свою чергу призводить до зменшення вибору виробництва, а також малий бізнес має більшу чутливість до економічних змін та перетворень, на відміну від великого бізнесу. Тому близько 80% підприємств малого бізнесу існують не більше двох років [12].

У більшості підприємців відсутня будь-яка мотивація щодо розширення бізнесу. При виникненні вибору між розширенням заснованому на виборі нової стратегії розвитку чи припиненням існування підприємства у зв'язку з великою конкуренцією та загрозою втрат, основна частина обирає другий варіант.

Також присутня значна монополізація ринку великим бізнесом, дрібні підприємства не зможуть конкурувати з ними. Тому частим явищем є витіснення малого бізнесу та більший процент усталених та старих великих підприємств на ринку. Монополізація – це негативне явище як для дрібних та середніх підприємств, так і для економіки усієї держави.

Розширення бізнесу потребує залучення кваліфікованого управлінського складу (менеджменту), що сприяє ефективному розвитку та стабільності підприємництва. Але через стереотипи «одного керівника у сфері бізнесу», власники з недовірою відносяться до менеджменту.

Неефективна податкова система держави негативно впливає на розвиток малого підприємництва. Податкова система створила достатньо сприятливі умови для виходу економіки з тіні. Адже значна кількість доходів, майже половина, йде в дохід держави у вигляді податків та зборів, що в свою чергу підбурює підприємців вести подвійну бухгалтерію та шукати інші можливості приховати

свої доходи. Чим більше на підприємстві робітників та доходу, тим більший податок вираховується.

Поряд з цим фактором вступає корупційна складова, яка виражається у застосуванні неефективної державної політики в боротьбі з корупцією.

Для створення будь-якого підприємства є необхідним достатня фінансова база. Власники малого підприємництва, як правило, не можуть дозволити собі взяти кредит для повного фінансування створення, розширення чи підтримки свого підприємництва. Ставка за кредитами для малого та великого бізнесу різниться один від одного. Кредитна ставка малого підприємництва більша, аніж кредитна ставка великого підприємництва [88].

Окрім перелічених вище проблем у 2020 році бізнес стикнувся з пандемією коронавірусу. Пандемія Covid-19 суттєво вплинула на стан малого та середнього бізнесу, як в Україні, так і в європейських країнах, який зазнав суттєвого зниження обсягів продажу, мали перебої в постачанні та збільшення кількості прострочених платежів. Під впливом коронавірусних обмежень у 2020 році відбулося занулення світової економіки, що істотно ускладнило зовнішні умови економічного розвитку через падіння попиту на багатьох зовнішніх ринках та погіршення умов отримання зовнішнього фінансування (оскільки зовнішньої допомоги потребували багато країн, сильно уражених глобальними кризовими явищами) [55].

У 2021 році Урядом було запроваджено систему підтримки бізнесу, яка дозволила максимально зняти фінансове навантаження на підприємців у період карантинних обмежень, це введення кредитних канікул; програми підтримки малого та середнього бізнесу; окремо виділені програми на підтримку бізнесу у секторі аграрного виробництва. А також значна увага була приділена розробці інформаційних платформ, які сприяють підтримці бізнесу. Малим та середнім підприємствам було надано можливість брати участь у програмах, що фінансуються з державного та місцевих бюджетів, отримувати допомогу для розвитку бізнесу як у фінансовій, так і нефінансовій формі. Застосування комплексної системи заходів урядової підтримки були спрямовані на стабілізацію та підвищення рівня ділової активності сектору малого та середнього

підприємництва, що дало б поштовх для виходу із економічної кризи та перспективи розвитку конкурентоспроможної національної економіки.

2022 рік став критичним для бізнесу. Вітчизняний бізнес з початку повномасштабного вторгнення зазнав значних збитків та руйнувань. За даними проведеного Міністерством цифрової трансформації опитування, з початку війни 47 % підприємств були зупинені або майже зупинені, а загальні прямі втрати малого та середнього бізнесу з 24 лютого 2022 року оцінюються в 85 млрд дол.

Поряд із прогнозованим падінням валового внутрішнього продукту України у 2022 році мінімум на 30-35 відсотків це створює значні виклики для бізнес-активності громадян. Як наслідок, це сприяло зростанню безробіття, зменшенню доходів найманих працівників та сплачених податків до державного та місцевого бюджетів. За результатами 2022 року, 26,5% підприємств повністю або майже повністю зупинили роботу. Це нижче показника листопада 2022, коли 31,7% підприємств залишалися повністю або майже повністю не працюючими.

Серед основних проблем, які не дозволяють відновлюватися та розвивати бізнес під час війни – мала кількість платоспроможних клієнтів, непрогнозованість розвитку ситуації в країні та відсутність достатнього капіталу.

У 2023 році вітчизняний малий та середній бізнес, нажаль, вказує на стагнацію умов для ведення бізнесу. Погіршуються очікування бізнесу від результатів діяльності в 2023 році. Прогнозується зменшення обороту на 0,7% у порівнянні з 2022 роком. На це впливає непрогнозованість розвитку ситуації і дій держави, посилення тиску силовиків і контролюючих органів, фактична відсутність доступу до фінансового ресурсу для поповнення обігових коштів і реалізації проєктів розвитку.

Розглянемо більш детально основні виклики та проблеми, як і на даний час гальмують розвиток вітчизняного бізнесу [55, 62, 75, 77, 80, 88].

Стан ділового середовища.

Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index), який показує активність бізнесу, його спроможність нарощувати товарообіг, створювати робочі місця (якщо показник нижче 50, це свідчить про негативні очікування бізнесу від

подальшого розвитку подій), станом на серпень 2023 року становить 38,23 (зі 100 можливих). Індекс незначно зріс у порівнянні з червнем 2023 року (35,34), і локальним мінімумом вересня 2022 року (33,9). (рисунок 2.1). Це зростання індексу продовжує свідчити про втому бізнесу від невизначеності й бажання інтенсифікуватися, ніж про покращення економічної ситуації: кількість замовлень від клієнтів лишається незмінною, але зростають об'єми випуску продукції й незначно відновлюється попит на трудові ресурси.

Рисунок 2.1 - Індекс активності бізнесу UBI (Ukrainian Business Index)

Робота підприємств.

За результатами першого півріччя роботи у 2023 році 12,8% підприємств повністю або майже повністю зупинили роботу (від 0% до 30% від планового показника). У червні цей показник становив 21,1%. 9,4% підприємств вказали на зростання обсягів робіт порівняно з планом. 24,4% підприємств діють в межах запланованих показників на 2023 рік (рисунок 2.2).

Загалом за перше півріччя роботи у 2023 році приватні підприємства виконують план обсягів робіт на 71,6%.

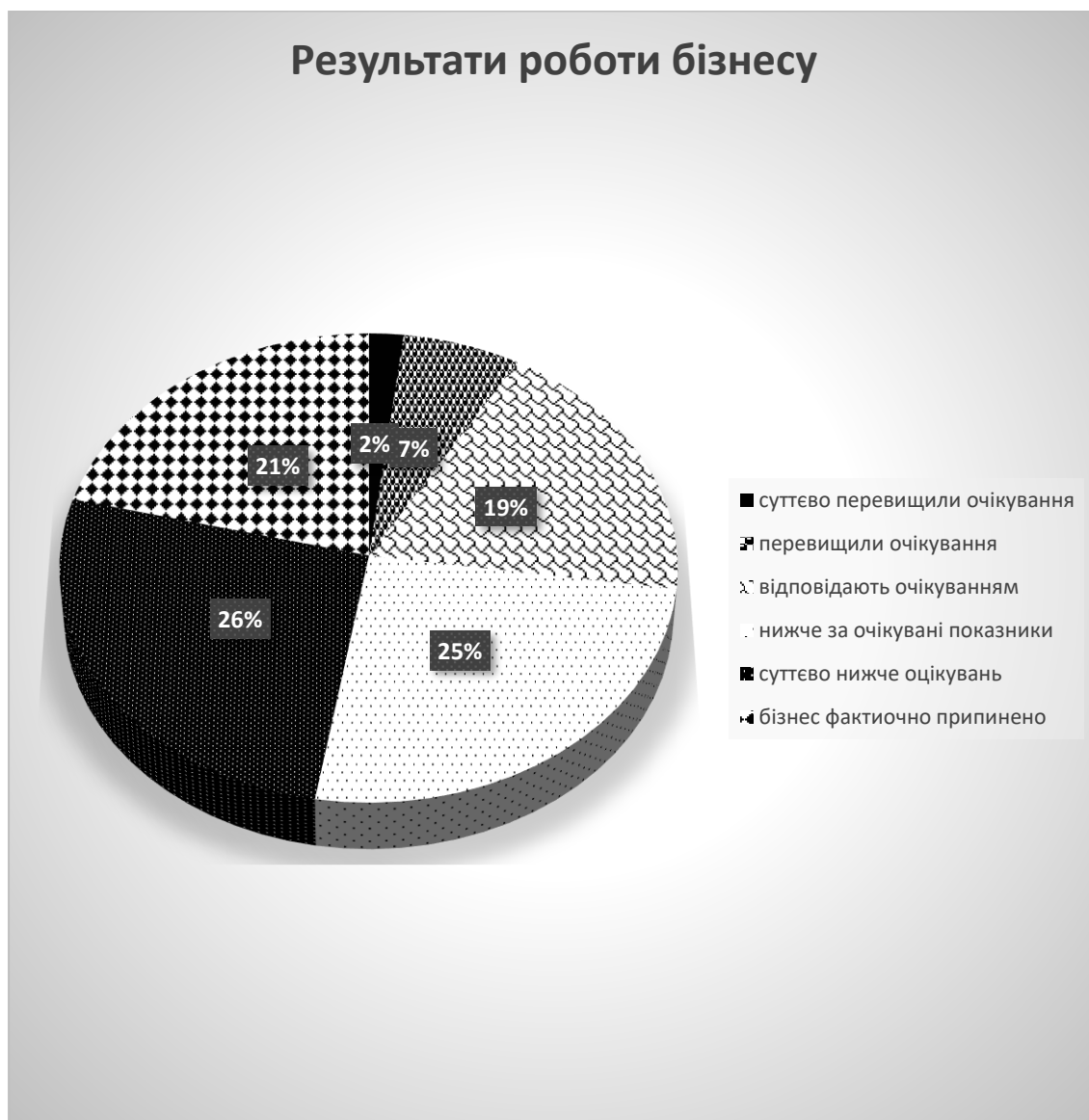

Рисунок 2.2 – Результати діяльності бізнесу у 2023 році

Які перспективи бачить бізнес у 2023 році.

Середньозважений очікуваний показник оборотів бізнесу у 2023 проти 2022 року продовжує падіння з +10,3% (оцінка, отримана в січні 2023 року) до -0,7% в червні 2023 року. Водночас більше третини (38,4%) бізнесів очікує на зростання оборотів у поточному році. Не бачать перспектив 24,3% підприємств (вказали, що бізнес не працюватиме або буде працювати на рівні до 50% від оборотів попереднього року).

На рисунку 2.3 наведені основні причини, які заважають бізнесу відновлюватися в нинішніх умовах [80].

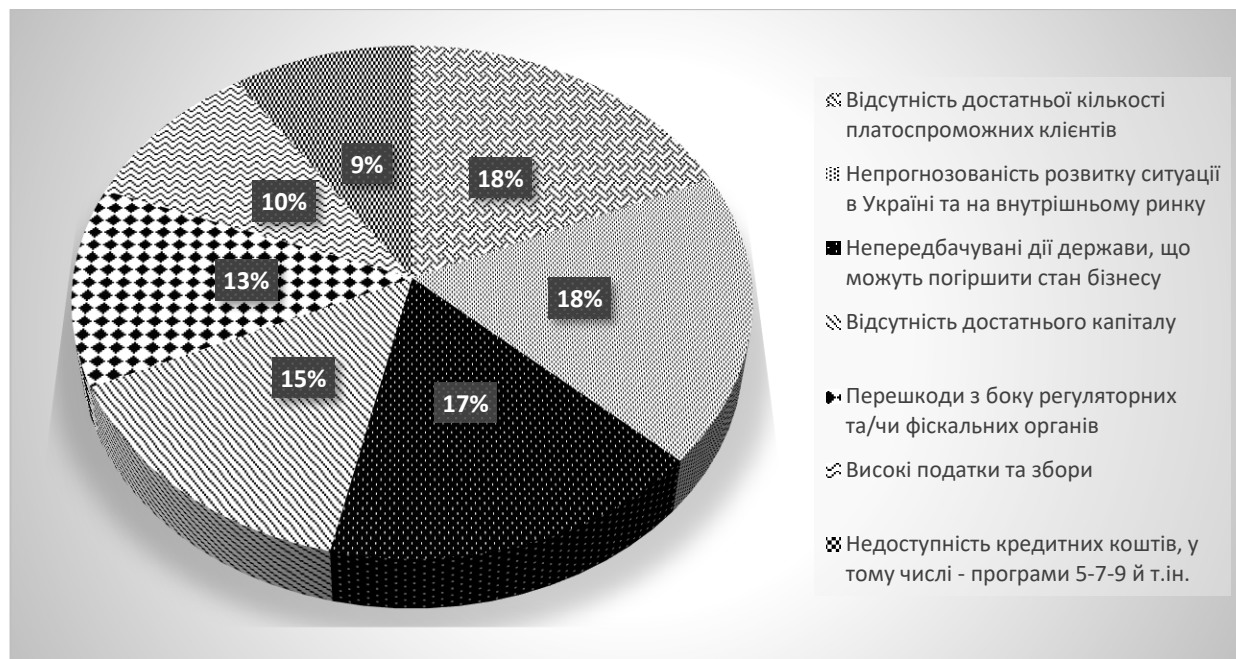

Рисунок 2.3 – Причини, які заважають бізнесу відновлюватися у 2023 році

Найбільше заважає бізнесу у відновленні нестача фінансових ресурсів у країні, а саме – неплатоспроможність клієнтів (46,9%), недоступність кредитних коштів і власного капіталу тощо. 46,9% підприємців вказують на не прогнозованість розвитку подій, а 42,8% – на непередбачуваність дій держави, які можуть погіршити ситуацію для бізнесу.

Порівнюючи з квітнем 2023 року, суттєвішою проблемою для бізнесу стає непередбачуваність дій держави – 42,8%. Суттєво зросли ризики й проблеми, пов'язані з податковою та митною системами. Значним фактором є нестача достатнього капіталу.

Проблеми у взаємодії з органами влади.

У 2023 році 44,1% підприємств стикнулися з проблемою блокування податкових накладних. Цей показник трохи знизився у порівнянні з попередньою фазою дослідження у квітні (47,7%), але продовжує суттєво переважати інші проблеми) (рисунок 2.4).

Рисунок 2.4 – Проблеми підприємств, які виникають при взаємодії з органами влади

65,4% приватних підприємств зіткнулися з перешкодами з боку державних органів.

Ситуація з персоналом. Частка скороченого персоналу (порівнюючи з 23.02.2022), впала з 26% до 22,6%. Крім того, покращилася ситуація з прихованим безробіттям – до 13,2% (частка персоналу, порівнюючи з 23.02.2022, що відправлена у відпустку).

Рисунок 2.5 – Показники ситуації з персоналом в бізнесі відносно 23.02.2022 р.

Частка працюючих на умовах скороченої зарплати залишається майже незмінною протягом перших п'яти місяців 2023 року (17,9%).

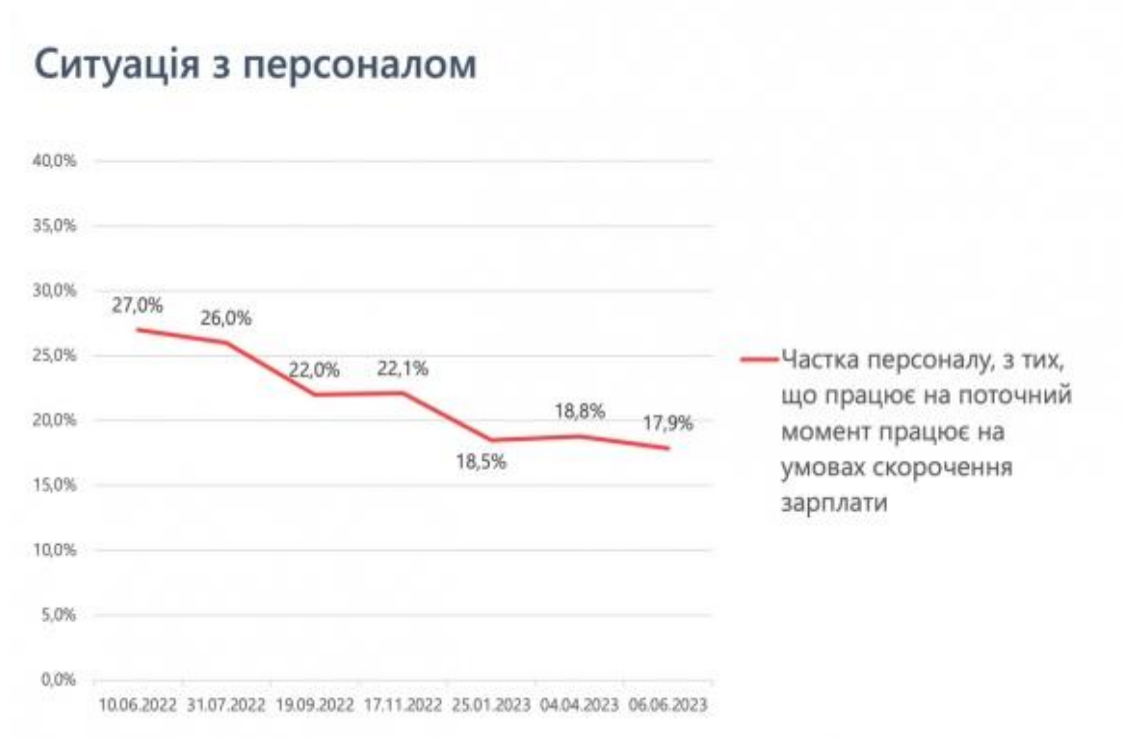

Рисунок 2.6 – Частка працівників, які згодні працювати в умовах скорочення заробітної плати у 2023 році

Пріоритетні завдання для уряду.

Найбільш пріоритетним завданням для влади 72% підприємців вважають знищення корупції. 54,4% – необхідність проведення судової реформи. Також значна частка підприємців вказала на необхідність покращення доступу до кредитних ресурсів, здешевлення ресурсів (47,1%) та податкової реформи 10-10-10(+3) (32,7%), змін у роботі податкової. В цілому на необхідність змін у податковій системі країни вказали 66,8% респондентів.

Окрім того з 1 серпня 2023 року для бізнесу держава ввела чимало змін у податковому законодавстві. Зокрема, українським підприємцям повертають ставки податків, які діяли до початку великої війни. Для фізосіб-підприємців (ФОП) третьої групи (річний дохід не перевищує 1 167 мінімальних зарплат або 7,819 млн

грн) скасовується пільгова ставка оподаткування. Замість 2% від обороту їм потрібно буде сплачувати 5%, як до початку великої війни.

Повернення довоєнної ставки відбудеться автоматично. Зареєстровані під час дії пільгового періоду підприємці автоматично з 1 серпня вважатимуться платниками податків третьої групи із ставкою 5%. Підприємці третьої групи, які у 2023 році змінили пільгові умови оподаткування, перейшовши на загальну систему (ПДФО – 18%, ЄСВ – 22%, військовий збір – 1,5%; за таких умов на них не поширюються обмеження щодо розміру доходів чи найму працівників), можуть повернутися до спрощеної системи (5%). Для цього їм слід подати заяву. Якщо підприємець зробить це до 1 вересня 2023 року, то вважатиметься платником єдиного податку з 1 серпня.

Після початку великої війни для ФОПів першої і третьої груп скасували необхідність сплати єдиного соціального внеску. З 1 серпня 2023 року його доведеться платити. Мінімальний розмір ЄСВ у 2023 році становить 1 474 грн на місяць або 4 422 грн на квартал. Право не сплачувати ЄСВ залишається в підприємців, зареєстрованих на територіях, де тривають бої, або на тимчасово окупованих територіях.

Також з 1 серпня 2023 році податківці зможуть перевіряти бізнес, який працює в таких сферах [80]:

- виробництво та/або реалізація підакцизної продукції (алкоголь, тютюнові вироби);
- організація та проведення азартних ігор;
- фінансові, платіжні послуги.

Перевірятимуть тільки залучених до виробництва та реалізації підакцизних товарів представників грального бізнесу, провайдерів фінансових та платіжних послуг і нерезидентів з джерелом походження доходів з України [77].

Позапланові перевірки з 1 серпня проводяться :

- на звернення платника податків;
- у платників податків, за якими отримано інформацію, що свідчить про порушення податкового законодавства з питань оподаткування доходів,

отриманих нерезидентами, із джерелом їх походження з України та/або з питань оподаткування нерезидентів, які здійснюють свою діяльність через відокремлені підрозділи, у тому числі постійні представництва, платників податків, які здійснюють діяльність у сфері виробництва та/або реалізації підакцизної продукції, організації та проведення азартних ігор в Україні (гральний бізнес), платників податків, які надають фінансові, платіжні послуги);

- у частині контролю за трансфертним ціноутворенням;
- платником податків подано в установленому порядку контролюючому органу заперечення до акту перевірки або скаргу на прийняте за її результатами податкове повідомлення-рішення, в яких вимагається повний або частковий перегляд результатів відповідної перевірки або скасування прийнятого за її результатами податкового повідомлення-рішення у разі якщо платник податків у своїй скарзі (запереченнях) посилається на обставини, що не були досліджені під час перевірки, та об'єктивний їх розгляд неможливий без проведення перевірки. Така перевірка проводиться виключно з питань, що стали предметом оскарження;

- в разі реорганізації, припинення юридичної особи або підприємницької діяльності ФОП, закриття постійного представництва чи відокремленого підрозділу, порушено провадження у справі про визнання банкрутом або подано заяву про зняття з обліку платника податків;

- заявлено до відшкодування з бюджету податок на додану вартість;
- на платника подано скаргу про ненадання таким платником податків податкової накладної покупцю або про допущення продавцем товарів/послуг помилок при зазначенні обов'язкових реквізитів податкової накладної або порушення термінів реєстрації ПДВ накладної;

- ненадання таким платником податків акцизної накладної покупцю;
- під час перевірки звітності контролюючим органом вищого рівня встановлено невідповідність висновків акту перевірки вимогам законодавства або неповне з'ясування під час перевірки питань;

- невідповідність умов контрольованої операції принципу «витягнутої руки»;

- неподання або подання з порушенням звіту про контрольовані операції, повідомлення про участь у міжнародній групі компаній, звіту в розрізі країн міжнародної групи компаній, глобальної документації (майстер-файлу) та/або документації з трансфертного ціноутворення;

- проведення документальної планової перевірки або документальної позапланової перевірки отриманої інформації та/або документів від іноземних державних органів, які стосуються питань, що були охоплені під час попередніх перевірок платника податків та свідчать про порушення платником податків податкового, валютного та іншого законодавства;

- отримання інформації, що свідчить про ведення нерезидентом господарської діяльності через постійне представництво на території України без взяття на податковий облік.

Поновлюються також документальні перевірки, розпочаті та не завершені до 24 лютого 2022 року (щодо яких діяв мораторій) на невикористаний строк.

Для решти платників податків мораторій на проведення планових податкових перевірок продовжили до припинення або скасування воєнного стану на території України.

Мораторій на проведення документальних перевірок правильності нарахування, обчислення та сплати ЄСВ також продовжує діяти до припинення дії правового режиму воєнного стану на території України.

Зміни торкнулись і позапланових документальних перевірок.

Під мораторієм залишаються документальні позапланові перевірки щодо:

- подання платником податку уточнюючого розрахунку з відповідного податку за період, який перевірявся контролюючим органом;

- виявлених недостовірних даних, які містяться у податкових деклараціях, за відсутності пояснень з боку платника податків на запит податкової;

- податкових агентів у разі отримання інформації про ухилення від оподаткування заробітної плати, пасивних доходів, додаткових благ, інших виплат та відшкодувань, що підлягають оподаткуванню;

- не поданого в установлений строк уточнюючий розрахунок для виправлення помилок, виявлених за результатами електронної перевірки, проведеної за заявою платника податків;
- виявлених розбіжностей даних по акцизних накладних/розрахунках коригування (стосується реалізаторів пального та етилового спирту);
- ненадання на запит контролюючого органу інформації для проведення зустрічної звірки;
- фінансового агента, який порушив положення про автоматичний обмін інформацією та порядок подання звітності про підзвітні рахунки;
- ненадання відповіді на письмовий запит контролюючого органу:
 - щодо кінцевих бенефіціарних власників та структури власності (стосується постійних представництв нерезидентів та іноземних компаній, що мають місце ефективного управління на території України);
 - щодо інформації для податкових цілей, яка відсутня у контролюючих органах, для надання відповіді на запит іноземної держави.
 - правильності нарахування, обчислення та сплати єдиного внеску, крім:
 - перевірок, що пов'язані з припиненням юридичної особи;
 - виробників/реалізаторів підакцизної продукції, організаторів азартних ігор та надавачів фінансових послуг.

Проведення зазначених перевірок до кінця дії воєнного стану є незаконним, та може оскаржуватися у суді.

Нові виключні випадки проведення документальних позапланових перевірок:

- за якими отримано інформацію щодо порушення податкового законодавства з питань оподаткування доходів, отриманих нерезидентами, із джерелом їх походження з України;
- з питань оподаткування нерезидентів, які здійснюють свою діяльність через відокремлені підрозділи, у тому числі постійні представництва;

- з питань оподаткування платників податків, які здійснюють свою діяльність у сфері виробництва та/або реалізації підакцизної продукції, організації та проведення азартних ігор, надавачі фінансових послуг;
- за скаргою щодо неподання (або поданої неналежним чином) податкової/акцизної накладної покупцю.

Документальні та фактичні перевірки не можуть бути проведені якщо відсутні безпечні умови для їх проведення.

Також варто зауважити, що документальні перевірки, щодо яких знято мораторій, що були розпочаті та не завершені до 24 лютого 2022 року, поновлюються на невикористаний строк. Отже, до таких платників податків контролюючі органи ймовірніше прийдуть першими.

Щодо строків давності:

- враховуючи ковідний мораторій, період зупинення строку давності на проведення документальних та фактичних перевірок слід відраховувати від 18 березня 2022 року (від 24 жовтня 2013 року щодо трансфертного ціноутворення та 16 січня 2020 року щодо контрольованих іноземних компаній).

Обов'язок щодо зберігання платниками податків документів та інформації продовжений на період обмеження строків давності проведення перевірок, для яких зберігається дія мораторію.

Щодо штрафних санкцій:

- з 1 серпня 2023 року і до кінця дії воєнного стану штрафні санкції та пеня вважаються скасованими якщо платник податків:
- сплатить суму, нараховану за результатами документальної перевірки, протягом місяця з моменту отримання рішення-повідомлення;
- самостійно виправить помилки, що призвели до заниження податкового боргу;
- звільнено від відповідальності за порушення Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг»:

- з 1 січня 2022 до 1 жовтня 2023 всіх, окрім виробників та реалізаторів підакцизних товарів, іноземної валюти та тих, хто займається організацією та проведенням азартних ігор;

- з 1 жовтня 2023 до кінця дії воєнного стану тільки на території можливих/активних бойових дій або тимчасово-окупованих, крім суб'єктів, що займаються проведенням та організацією азартних ігор;

- з 1 серпня 2023 знято мораторій щодо застосування штрафних санкцій до платника єдиного внеску (штрафні санкції та пеня до цього строку підлягають списанню).

Розширено функціонал електронного кабінету:

- документ, надісланий контролюючим органом до електронного кабінету, вважається врученим платнику податків, якщо він сформований з дотриманням вимог законів України «Про електронні документи та електронний документообіг» та «Про електронні довірчі послуги».

Ведення обліку рахунків/електронних гаманців.

Банки, інші фінансові установи зобов'язано повідомити про відкриття/закриття та поставити на облік у контролюючих органах рахунки/електронні гаманці відкриті/закриті у період з початку дії воєнного стану на території України до 1 вересня 2023 року.

Підприємці змушені будуть платити штрафи за відсутність реєстраторів розрахункових операцій (РРО). Покарання за відсутність РРО повернеться з 1 жовтня 2023. Однак є винятки: підприємці, які працюють на прифронтових територіях, тимчасово окупованих територіях або в зоні бойових дій, штрафи не платитимуть.

Штрафи за відсутність РРО в підприємців запровадили 1 січня 2022 року, проте через війну цю норму скасували. Покарання за роботу без РРО у 2022 році були жорсткіші, ніж ті, які діятимуть з 1 жовтня 2023 року. У разі першого порушення доведеться сплатити 25% від суми операцій без РРО (було 100%), а при повторному порушенні – 50% (було 150%).

Законом встановлено, що не застосовуватимуться штрафи за порушення щодо РРО, які були вчинені з 1 січня 2022 року до 1 жовтня 2023 року. Це стосується всіх суб'єктів господарювання. Водночас це не стосується операцій з підакцизними товарами, валютою, азартними іграми.

З 1 жовтня 2023 від відповідальності звільняються лише ті суб'єкти, які продають товари/надають послуги на тимчасово окупованих територіях, зоні активних бойових дій.

Дозволено використовувати «спрощену назву» товару чи послуги (в межах товарної групи). Розміри штрафів за незастосування РРО до 31 липня 2025 року (але не пізніше дати закінчення воєнного стану):

- 25% вартості замість 100% штрафу з нефіскалізованої суми за перше порушення;
- 50% вартості замість 150% штрафу з нефіскалізованої суми за друге порушення.

Перебіг строків, зупинених у зв'язку з воєнним станом для платників податків та контролюючих органів, поновлюється, крім строків давності на перевірки, проведення яких не відновлено.

Строки зберігання інформації та документів платниками податку продовжуються на період мораторію на їх перевірку.

Відновлюються строки повідомлення банками податкових органів про відкриття рахунків.

2.2 Проблеми світової економічної системи: виклики для вітчизняного бізнесу

Останній рік у світовій економіці проходив на тлі очікувань глобальної кризи. Попередня фінансова криза була давно, у 2008 році, після чого довго тривав

період зростання ринкової економіки. Так, була пандемія коронавірусу, але вона так і не призвела до справжньої економічної кризи [58].

Коли розпочнеться світова криза, та чи буде вона взагалі – невідомо. Треба розуміти природу кризи. Поки економіка зростає, накопичуються дисбаланси, ігноруються ризики. Якщо є гроші – можна робити що-завгодно, і ринок це пробачить. Але настає час, коли ці дисбаланси починають заважати розвиватися. Тоді стається криза, певне очищення, після чого знову йде зростання. Цього зараз не відбулось.

Глобальні фінансові ринки лишаються надутими немов бульбашки, причому їх безліч. Є бульбашка крипти, зароджується нова бульбашка штучного інтелекту. Компанії можуть заявити про розвиток ШІ, як їх акції одразу зростають. Це теж ознака "перегрітого" ринку, який має впасти, але досі не падає. Ще одна ознака – наявність великих обсягів грошей у фізичних осіб, які вкладаються і збільшують ті самі бульбашки.

На ці процеси накладається велика інфляція. І наразі найбільший ризик – якою буде реакція на неї. Якщо інфляція виходить з-під контролю, - це найбільше зло для економіки, тож з нею потрібно боротися. Це мають робити центральні банки країн за рахунок підняття облікової ставки, тобто збільшення вартості грошей в економіці. Першими почали Сполучені Штати, і їм вдалося приборкати інфляцію. За останніми даними, інфляція в США сповільнилася до 3%, при тому, що минулого року вона була понад 10% [62].

З 2008 року у всьому світі гроші суттєво знецінювалися. Усі вкладали їх у що-завгодно, і зараз, оскільки вартість грошей в економіці зростає, усі "бульбашки" можуть луснути. Поки що цього не сталося і це дуже унікальна історія – цикл підняття облікових ставок майже завершився, а кризи досі не сталося – фінансові ринки почуваються добре.

Тож зараз усі фахівці думають, буде глобальна криза, чи ні? Зростання вартості грошей в економіці – це довгий процес, який ще може спричинити наслідки. Ми бачили крах Silicon Valley Bank, але до глобальних наслідків це не призвело.

Як і в 2008 році, глобальну кризу може спричинити нерухомість. Зростання вартості грошей «б'є» по іпотеці – вона стає дорожчою, менше людей може собі її дозволити. Як результат – зменшення обсягів будівництва. І це має десь відгукнутись в економіці.

Окрім ситуації в США, кризу міг би спричинити Китай. Але хоча усі прогнозують там кризу впродовж останніх 30 років, його економіка продовжує зростати, хоча темпи й уповільнилися. Але чи станеться щось цього року, за три, чотири чи десять років, – ми також не знаємо.

Отже, глобальна картина світової економіки зараз така: є велика невпевненість. Поки що кризи немає, але усі чекають, коли вона розпочнеться.

Чому це важливо для України. Якщо розпочнеться криза в США, вона автоматично стане світовою кризою, і торкнеться в тому числі і нас. Україна завжди була дуже відкритою економікою, тобто чутливою до зовнішньої ситуації. І якщо в світі почнеться буря, ми відчуємо її також.

Але у нас війна, і зараз нам байдуже, що відбувається зовні. Усі негаразди, які могли прийти внаслідок кризи, прийшли разом з війною і вже вплинули на ситуацію в економіці. Тож теоретично, зараз було б непогано, щоб в світі сталася криза, - на нас би вона не вплинула, а по завершенні війни ми б зростали разом з усім світом.

Утім, є не лише економічні, але й політичні ризики. Зокрема, ризик обрання президентом США кандидата, який не підтримає нас, що було б погано для України з безпекової точки зору. Також, рецесія в США для нас стане ризиком з політичної та військової точки зору, але може бути позитивною для нашого економічного розвитку.

По завершенні війни процеси, що відбуваються в світовій економіці, знову стануть для нас дуже актуальними. Україні важливо, щоб тоді світова економіка не стояла на порозі кризи, а зростала і інвестори були б готові вкладати кошти в нашу економіку, незважаючи на наявні ризики.

Україні не вдасться самотужки витягнути себе з економічної кризи. Економічне зростання без зовнішніх інвестицій неможливе. При цьому, не

важливо, в які сектори підуть інвестиції, важливо – щоб вони пішли. Ніколи ще жодна країна не ставала економічно сильною без масштабних зовнішніх впливів.

В Україні зараз є така перспектива. Інвестиційне сприйняття України дуже сильно змінилося. Раніше нас сприймали як європейський Афганістан. Ця світоглядна позиція повністю змінилась внаслідок війни. Другий фактор, який стимулюватиме інвесторів інвестувати в Україну, – це євроінтеграція. Ми будемо в ЄС – це вже питання часу, і західні інвестори це розуміють [40].

Тож зараз у нас буде найкращий шанс залучити великі обсяги інвестицій. Чи можемо ми його втратити? Звісно, можемо. Так чи інакше, в перші кілька років інвестиції надходитимуть стабільно, а потім – залежно від досвіду інвесторів. Якщо він буде позитивним, інвестиції продовжаться, а якщо ні – припиняться. Утім, зараз для нас вкрай важливо, щоб інвестиції почали заходити, а економіка почала зростання.

Насправді ситуація набагато краща, ніж ми могли б сподіватися в березні 2022 року. Так, за підсумками двох років падіння відбулось, а ВВП скоротиться на 25%. І все ж, це краще, аніж ми могли б очікувати.

Ключове – була збережена макрофінансова стабільність. Це фундамент. Як Україні вдалось її зберегти? По-перше, ми підійшли у дуже добрій формі до 24 лютого 2022 року. Якщо у 2014-2020 роках ми були не готові, тому побачили значно сильніше економічне падіння, сильнішу девальвацію гривні, хоча враження від війни були набагато менші.

По-друге, з 2014 по 2022 роки МВФ та інші партнери нас готували не лише у військовому сенсі, а й економічно. Була проведена реформа банківської системи і Нацбанку - очищення банківської системи було вкрай важливо. І те, що курс гривні визначався ринком – теж було дуже важливо.

Звісно, макрофінансова стабільність не була б збережена без підтримки Заходу. І вона дуже потужна. Приміром, бюджет України в доларах зараз більший, аніж був до війни. У нас половина видатків бюджету – це кошти наших західних партнерів. Вони фінансують майже все, окрім військових витрат. "Бюджетники" отримують кошти, витрачають їх і вони знову повертаються у вигляді податків.

При цьому, Україні гарантовано збереження цієї підтримки на найближчі чотири роки, тож протягом цього часу економіка буде стабільною.

Зараз є питання стосовно державного боргу, який зростає. Мовляв, ми будемо розраховуватись впродовж багатьох десятих років. Насправді нічого страшного там немає. Навіть якщо війна триватиме до кінця 2024 року, державний борг складатиме 95% від ВВП. В деяких країнах Південної Європи борг складає понад 100% до ВВП. Тобто, у нас навіть попри війну ситуація залишається досить здоровою.

Україна отримує фінансову допомогу на вигідних умовах: американці надають гранти, які не треба буде повертати, а європейці – кредити, але на 30 років під 0%. Тобто, вартість обслуговування запозичень – майже нульова. Це означає, що по завершенні війни у нас не буде шалено великих платежів по зовнішньому боргу.

За прогнозами, у 2023 році зростання ВВП наблизитиметься до 5%. Це набагато краще, ніж можна було очікувати. Паралельно ми маємо дуже жваве падіння інфляції. За останніми даними від НБУ, вона в нас на рівні 12,8%, при тому, що минулого року інфляція була 26%. Тож найближчим часом НБУ може знизити облікову ставку. Тобто, вартість грошей в економіці буде поступово зростати.

По завершенні війни Україну чекає прискорене економічне зростання, яке простимулює притік інвестицій. Частина з них – це гроші, які даватимуть західні партнери на ліквідацію наслідків бойових дій. Паралельно буде заходити приватний капітал – низка великих компаній уже заявили, що їм цікавий український ринок.

Але наскільки довго триватиме це зростання та яким буде обсяг інвестицій залежить від реформ, які будуть зроблені. Найголовніші з них – верховенство права та боротьба з корупцією. Довоєнні опитування інвесторів показували, що вони не готові інвестувати через відсутність безпеки – причому не від російських ракет, а від українських суддів, прокурорів, правоохоронців. Від того, чи

здійснимо ми ці реформи, буде залежати обсяг та тривалість активних приватних інвестицій в Україну.

Ще одна проблема, яка буде спіткати Україну після війни – брак робочої сили. Ця проблема була і до війни: в Україні дуже давно не було безробіття, але була відсутність кваліфікованих трудових ресурсів. Зараз вона оголиться, особливо на тлі великої кількості людей, яка виїхала за кордон. Частина з них вже не планують повертатися. Причому, чим довше триватиме війна, тим більшим буде відсоток таких людей. Посилиться депопуляція, і наслідки цього ми відчуватимемо впродовж 30 років.

Єдине вирішення цієї проблеми – міграція, і Україна на це приречена. Але суспільство до цього поки що не готове. Звідки приїдуть мігранти? З країн Азії. І готуватись до цього вже потрібно на рівні держави, аби ми самі визначали, хто, як і куди приїде, розробляли програми по інтеграції цих людей. Державі потрібно модерувати весь процес, аби міграція не стала неконтрольованою. Це ключовий виклик, який у нас буде після війни. І це також може стати стримуючим фактором для інвесторів.

Отже, європейська інтеграція та інвестиції, притік яких буде після війни, стануть драйвером зростання нашої економіки. Але скільки вони зможуть «продрайвити» - зараз сказати неможливо, оскільки, знову ж таки, є глобальна невизначеність.

2.3 Аналіз господарської діяльності малого підприємства

2.3.1 Характеристика малого підприємства

Мале підприємство «Продтовари» є юридичною особою та створене відповідно до Установчого договору про створення підприємства у формі малого підприємства з

обмеженою відповідальністю, шляхом об'єднання майнових і грошових внесків його учасників з метою одержання прибутку.

Метою діяльності малого підприємства є отримання прибутку за рахунок виробничої, підприємницько-комерційної та інших видів діяльності і забезпечення на цій основі соціально-економічних потреб суспільства та зростання добробуту працівників малого підприємства та його акціонерів.

Основними видами діяльності малого підприємства є:

- переробка та консервування овочів та фруктів, не віднесене до інших груп;
- виробництво неочищеної олії та жирів;
- виробництво круп;
- виробництво хліба та хлібобулочних виробів;
- виробництво сухарів, печива, пирогів і тістечок з тривалим терміном зберігання;
- виробництво какао, шоколаду;
- виробництво макаронних виробів;
- виробництво та розподіл пари та гарячої води;
- операції з нерухомістю.

Усі види діяльності, які згідно із чинним законодавством України потребують спеціальних дозволів чи ліцензій, здійснюються підприємством після їх отримання.

Підприємство має самостійний баланс, розрахунковий, валютний та інші рахунки в установах банків, круглу печатку, кутовий та інші штампи, фірмові бланки, знак для товарів та послуг, інші реквізити, необхідні для його діяльності. Підприємство має право відкривати розрахункові рахунки й валютні рахунки в банках України та за її межами.

Майно підприємства складається з оборотних та необоротних активів, а також цінностей, вартість яких відображена в балансі малого підприємства. Воно є власником:

- майна, переданого йому засновником у власність;
- продукції, виробленої підприємством у результаті господарської діяльності;
- одержаних доходів;

– іншого майна, набутого на підставах, не заборонених законом.

Ризик випадкової загибелі або пошкодження майна, що є власністю малого підприємства або передане йому в користування, несе підприємство.

Підприємство самостійно складає річний фінансовий план, який затверджується Вищим органом малого підприємства. Порядок складання річного фінансового плану малого підприємства встановлює Вищий орган малого підприємства.

Підприємство має право визначати облікову політику малого підприємства, обирати форму бухгалтерського обліку як певну систему реєстрів обліку, порядку і способу реєстрації та узагальнення інформації в винних з додержанням єдиних засад.

Також має право від свого імені укладати угоди, здобувати майно або особисті майнові права й мати обов'язки, бути позивачем і відповідачем у суді загальної юрисдикції, господарському суді, третейському суді, арбітражі; робити інші дії, що не суперечать чинному законодавству України; самостійно здійснювати експортні, імпорتنі операції, необхідні для статутної й господарської діяльності; створювати філії й представництва, дочірні підприємства; бути засновником знову створюваних підприємств, банків, інвестицій і інших фондів в Україні та за її межами; брати участь у створенні й діяльності господарчих товариств і об'єднань, у тому числі разом з іноземними особами; випускати, реалізовувати, придбавати цінні папери; згідно чинного законодавства надавати юридичним і фізичним особам кредит, безкоштовну позику (позичку), передавати майно в оплатне й/або безкоштовне користування; страхувати власне майно; направляти, у тому числі й за кордон, у відрядження для стажування й на перепідготовку фахівців для навчання й ознайомлення з досвідом організації діяльності фірм, бірж, банків і т.п., брати участь у переговорах, установлювати ділові контакти; залучати для виконання робіт (надання послуг) фахівців, у тому числі й іноземних, на підставі договору підяду, доручення, трудових договорів і інших договорів з оплатою праці за домовленістю сторін; приймати на роботу працівників на умовах трудових договорів (контрактів), самостійно встановлювати для своїх працівників додаткові відпустки й інші пільги, не заборонені чинним законодавством України та інші дії, що не суперечать чинному законодавству.

Вищим органом підприємства є загальні збори учасників, що складаються з учасників або призначених ними представників.

При вирішенні питань щодо оплати праці працівників, формування цільових фондів та відчуження майна, яке є необоротними активами малого підприємства, Підприємство користується нормами чинного законодавства, установленими для державних підприємств.

Підприємство здійснює оперативний та бухгалтерський облік результатів своєї діяльності відповідно до чинного законодавства, а також веде статистичну звітність та подає її у встановленому порядку та в повному обсязі органам державної статистики.

Фінансово-господарська діяльність малого підприємства здійснюється відповідно до планів, які затверджуються вищим органом малого підприємства.

Перевірка фінансової діяльності малого підприємства здійснюється державними податковими органами, іншими органами державної влади у межах визначених законом повноважень, ревізійною комісією малого підприємства та/або аудитором.

2.3.2 Аналіз операційних витрат та собівартості продукції

Операційні витрати плануються за статтями номенклатури витрат та за елементами витрат [44]:

- заробітна плата;
- відрахування на соціальні заходи;
- паливо;
- електроенергія;
- матеріали;
- амортизаційні відрахування;
- інші витрати.

Динаміка операційних витрат за елементами Малого підприємства з 2014 по 2022 роки наведена у таблиці 2.1, та на рисунку 2.7, а їх структура – у таблиці 2.2 і на рисунку 2.8.

Таблиця 2.1 – Аналіз операційних витрат за елементами у 2019 - 2022 рр.

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна		
					абс. (+,-)	відн., %	
						до 2021 р.	до 2019р.
Операційні витрати усього, тис грн у тому числі:	3060	3435	5066,4	6488,5	1422,1	128,07	212,04
Фонд оплати праці, тис. грн	677,1	760,6	831	1050,1	219,1	126,36	155,09
Відрахування на соціальні заходи, тис. грн	250,5	281,4	307,5	388,5	81	126,34	155,27
Матеріали, тис. грн	237,7	241	432,3	1186,3	754	274,4	499,1
Паливо, тис. грн	4	2	5,2	6,3	1,1	121,2	157,5
Електроенергія, тис. грн	5	5,1	7,9	10	2,1	126,58	200
Амортизація, тис. грн	730,2	614,3	952,9	1148,7	195,8	120,55	157,31
Інші витрати, тис.грн	1155,5	1530,6	2530,6	2698,6	168	106,64	233,54

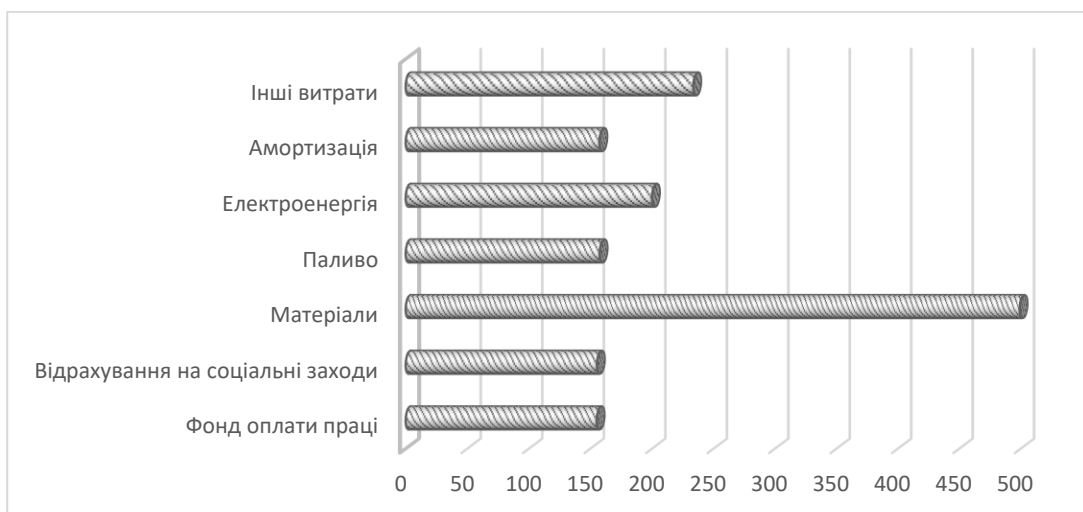

Рисунок 2.7 - Динаміка показників операційних витрат, у % до 2019 р.

Таблиця 2.2 - Структура операційних витрат

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.
Операційні витрати усього, % у тому числі:	100,0	100,0	100,0	100,0
Фонд оплати праці,%	22,13	22,14	16,4	16,18
Відрахування на соціальні заходи,%	8,18	8,19	6,07	5,99
Матеріали,%	7,77	7,02	8,53	18,28
Паливо,%	0,13	0,06	0,1	0,1
Електроенергія,%	0,16	0,15	0,16	0,15
Амортизація,%	23,86	17,88	18,81	17,7
Інші витрати,%	37,76	44,56	49,95	41,59

Графічно структура операційних витрат за 2019-2022 р. наведена на рисунку 2.8.

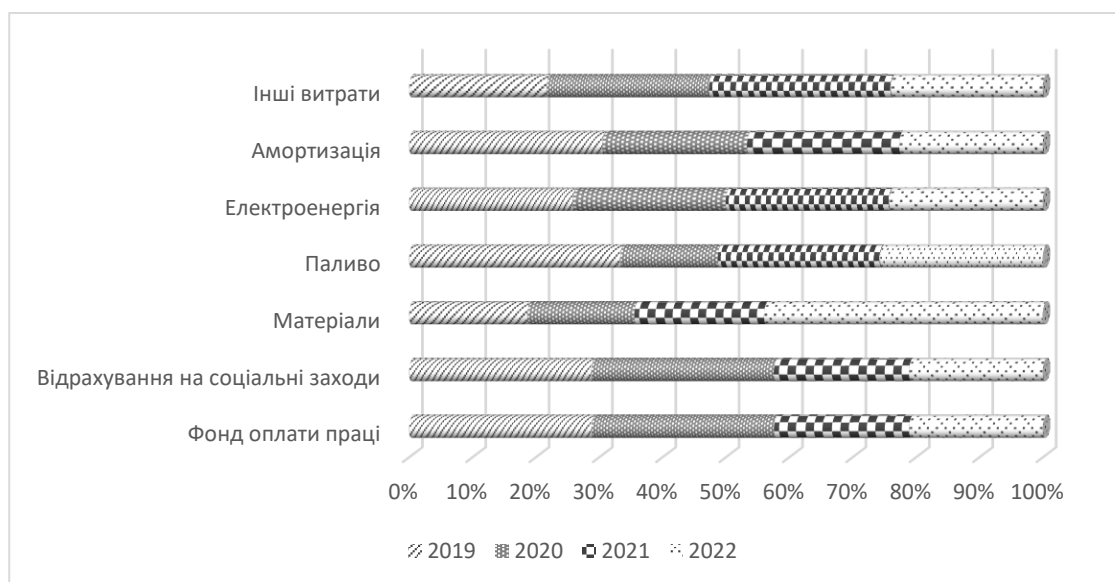

Рисунок 2.8 - Структура операційних витрат підприємства, %

Аналізуючи динаміку структури витрат за елементами, можна відмітити тенденцію до зростання витрат за всіма елементами.

Таким чином, аналізуючи дані таблиці 2.2, можна сказати, що найбільшу питому вагу у структурі експлуатаційних витрат за аналізуємий період займав елемент інші витрати, фонд оплати праці, амортизація, матеріали, це пов'язано зі збільшенням рівня мінімальної заробітної плати, здороження сировини й матеріалів, та інших факторів.

Собівартість продукції - один з найважливіших економічних показників діяльності промислових підприємств і об'єднань, що виражає в грошовій формі всі витрати підприємства, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції. Собівартість показує, у що обходиться підприємству продукція, що випускається їм [45].

У собівартість включаються перенесені на продукцію витрати минулої праці (амортизація основних фондів, вартість сировини, матеріалів, палива й інших матеріальних ресурсів) і витрати на оплату праці працівників підприємства (заробітна плата).

Аналіз собівартості наведений у таблиці 2.3, а її динаміка на рисунку 2.9.

Таблиця 2.3 – Аналіз собівартості продукції підприємства

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна		
					абс. (+,-)	відн., %	
						до 2021 р.	до 2019 р.
Обсяг реалізованої продукції, тис. грн	1272,3	863,6	883,8	1672,9	789,1	189,28	131,49
Матеріали, тис.грн	237,7	241	432,3	1186,3	754	274,42	499,07
Операційні витрати, тис.грн	3060	3435	5066,4	6488,5	1422,1	128,07	212,04
Собівартість реалізованої продукції, тис.грн	1123,8	759,5	792,94	1401,2	608,26	176,71	124,68

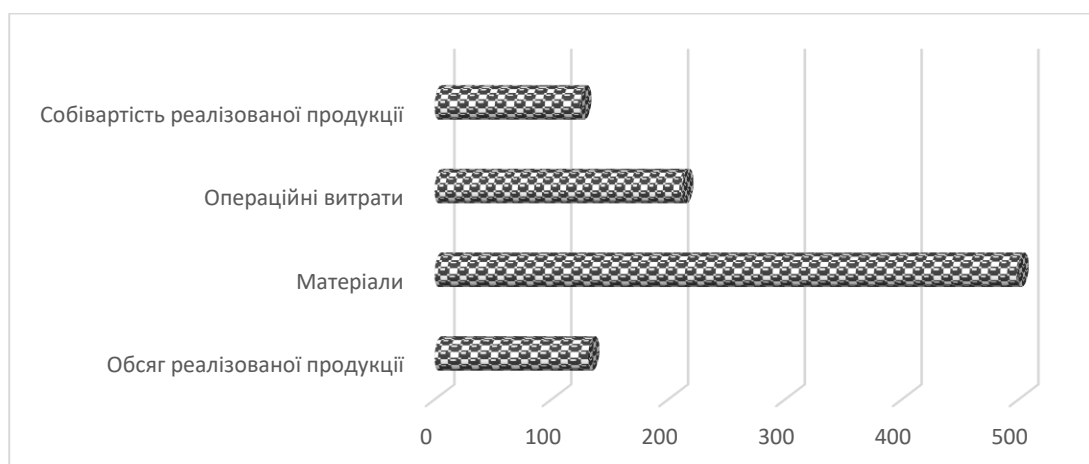

Рисунок 2.9 - Динаміка показників, що характеризують рівень собівартості продукції, у % до 2019 року

Аналізуючи дані таблиці 2.3, можна сказати, що собівартість реалізованої продукції, збільшилась на 24,68% протягом аналізованого періоду.

Це сталося, головним чином, за рахунок впливу операційних витрат, тому що вони значно підвищились із-за підвищення вартості матеріалів, що пов'язано з підвищенням курсу долару й обезціненням гривні.

2.3.3 Аналіз продуктивності праці

Продуктивність праці - найважливіший економічний показник, що характеризує ефективність витрат праці в матеріальному виробництві як окремого працівника, так і колективу підприємства в цілому.

Продуктивність праці – це показник, за рівнем та динамікою якого оцінюється використання трудових ресурсів [46].

Він визначається як відношення об'єму виробництва до чисельності працівників.

Дані, що характеризують продуктивність праці за період 2019– 2022 років наведено в таблиці 2.4 та на рисунку 2.10.

Таблиця 2.4 – Аналіз продуктивності праці за період з 2019 – 2022 р.р.

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна		
					абс. (+,-)	відн., %	
						до 2021 р.	до 2019 р.
Обсяг реалізованої продукції, тис грн	1272,3	863,6	883,8	1672,9	789,1	189,28	131,49
Середньооблікова чисельність, люд.	30	31	29	28	-1	96,55	84,85
Продуктивність праці, тис грн/чол	42,4	27,8	30,5	59,7	29,2	195,74	140,8

Аналізуючи дані таблиці 2.4, можна зробити висновок, що за аналізуємий період продуктивність праці збільшилась на 40,8%, що є дуже позитивним фактором.

Середньорічний темп росту за цим показником збільшився, головним чином, за рахунок:

- збільшення обсягу реалізації продукції;
- поліпшенням технологій.

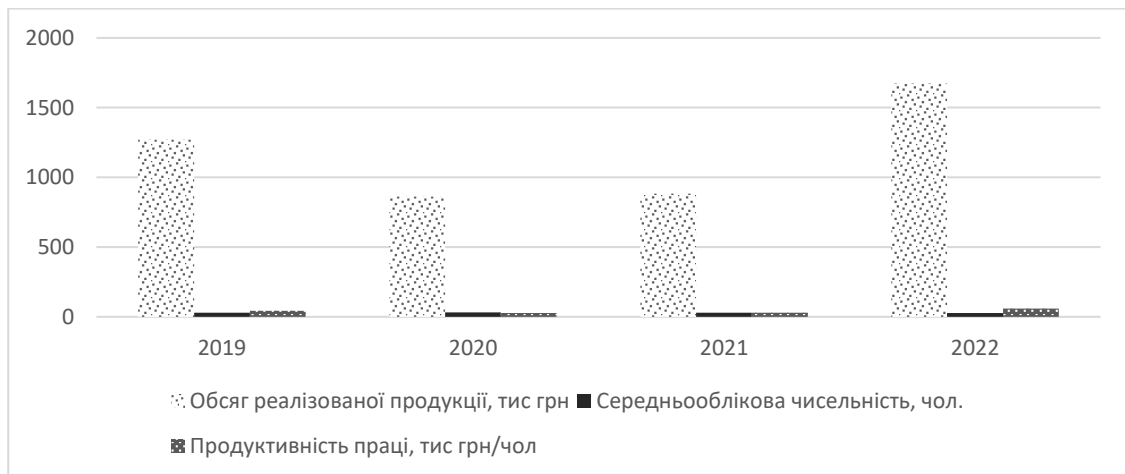

Рисунок 2.10 - Динаміка показників що характеризують рівень продуктивності праці підприємства

При розгляданні плану з праці основна увага приділяється аналізу чисельності робітників, використанню фонду заробітної плати, зростанню продуктивності праці.

Метою аналізу виконання плану по праці є виявлення внутрішніх резервів зростання продуктивності праці і економного використання фонду оплати праці.

Одним з важливих питань аналізу праці та заробітної платні є аналіз утримання контингенту з основної діяльності.

До показників праці відносять [46]:

- контингент;
- фонд оплати праці;
- середньомісячну заробітну платню;
- продуктивність праці.

Заробітна плата – це частина загального, створеного на підприємстві за певний період часу доходу, вираженого в грошовій формі і призначеного для індивідуального використання у відповідності з кількістю та якістю праці кожного робітника.

Дані, які характеризують показники з праці, наведено в таблиці 2.5, а їх динаміка на рисунку 2.11.

Таблиця 2.5 – Аналіз показників по труду та заробітній платні підприємства за 2019-2022 р.

Показник	2019 р.	2020р.	2021 р.	2022 р.	Зміна		
					абс. (+,-)	від., %	
						до 2021 р.	до 2022 р.
Середньооблікова чисельність, люд.	30	31	29	28	-1	96,55	84,85
Фонд заробітної плати, тис. грн	677,1	760,6	831	1050,1	601	136,27	184,5
Продуктивність праці, тис грн/люд.	42,4	27,8	30,5	59,7	29,2	195,74	140,8
Середньомісячна заробітна плата, грн	1880,8	2044,6	2387,9	3125,3	737,4	130,88	166,17

Виходячи з даних таблиці можна зробити висновок щодо негативних явищ, що були виявлені у процесі аналізу, до них слід віднести перевищення темпів росту заробітної плати над темпами росту продуктивності праці, що графічно наведено на рисунку 2.5.

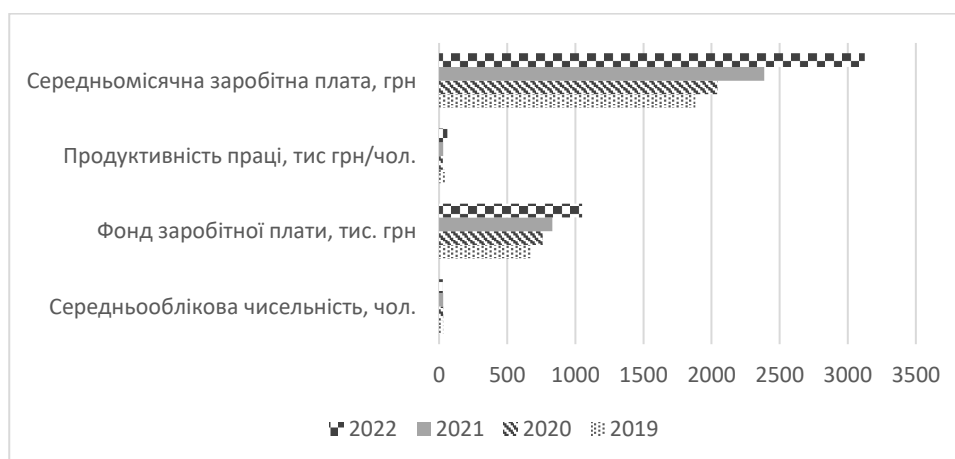

Рисунок 2.11 - Динаміка показників по праці та заробітній платні

Але така ситуація обумовлена об'єктивними причинами (такими як, перш за все, підвищення мінімальної заробітної плати на загальнодержавному рівні).

На зростання середньомісячної заробітної плати вплинули наступні фактори:

- збільшення мінімальної заробітної плати;
- зміна чисельності контингенту;
- збільшення премій по фонду заробітної платні;
- підвищення кваліфікації робітників.

2.3.4 Аналіз фінансових результатів підприємства

Прибуток - перевищення доходів від продажу товарів і послуг над витратами на виробництво й продаж цих товарів. Прибуток обчислюється як різниця між виторгом від реалізації продукту господарської діяльності й сумою витрат факторів виробництва на цю діяльність у грошовому вираженні [47].

Рентабельність - показник ефективності діяльності підприємства, що характеризує рівень віддачі від витрат і ступінь використання засобів. Рентабельність - відношення прибутку до витрат. Фінансові результати малого підприємства представлені у таблиці 2.6 та на рисунках 2.12-2.13.

Таблиця 2.6 - Фінансові результати підприємства, 2019-2022рр

Показник	2019р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	Зміна		
					абс. (+,-)	відн., %	
						до 2021 р.	до 2019 р.
1	2	3	4	5	6	7	8
Реалізована продукція							
Доходи, тис. грн	1427,1	951,1	1018,9	2286,4	1267,5	224,4	160,21
Витрати, тис. грн	1281,4	848,3	925,1	2205,6	1280,5	238,42	172,12
Прибуток (збиток), тис. грн	145,7	102,8	93,8	80,8	-13	86,14	55,46
Рентабельність , %	11,37	12,12	10,14	3,66	-6,48	36,09	32,19

Продовження таблиці 2.6

1	2	3	4	5	6	7	8
Інші фінансові операції							
Доходи, тис. грн	2584,8	2344,3	4237,5	3934,1	-303,4	92,84	152,2
Витрати, тис. грн	1805,4	2341,3	3372,2	3224,5	-147,7	95,62	178,6
Прибуток (збиток), тис. грн	779,4	3	865,3	709,6	-155,7	82	91,04
Рентабельність, %	43,17	0,13	25,66	22,01	-3,65	85,77	50,98
Інші операції							
Доходи, тис. грн	934,1	771,5	911,8	1369,3	457,5	150,17	146,59
Витрати, тис. грн	842,3	763,5	800,4	1128,3	-37,9	95,26	90,52
Прибуток (збиток), тис. грн	91,8	8	111,4	241	129,6	216,34	262,53
Рентабельність, %	10,9	1,05	13,92	21,36	7,44	153,45	195,96
Інша операційна діяльність							
Доходи, тис. грн	1037,9	1099,8	1713,6	2410,2	696,6	140,65	232,22
Витрати, тис. грн	819,4	805,4	1096,8	1520	423,2	138,58	185,5
Прибуток (збиток), тис. грн	218,5	294,4	616,8	890,2	273,4	144,33	407,41
Рентабельність, %	26,66	36,55	56,24	58,56	2,32	104,13	219,65

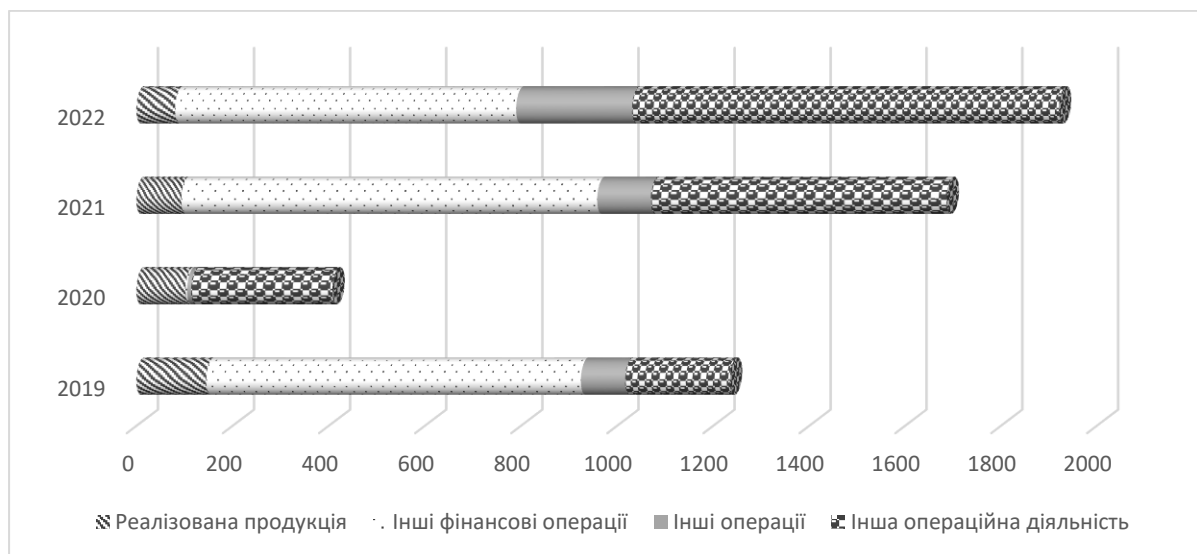

Рисунок 2.12 - Динаміка прибутку малого підприємства

Аналізуючи дані таблиці та рисунків, можна зробити висновок, що за період з 2019 р. по 2022 р., прибуток від реалізованої продукції зменшився з 145,7 тис. грн у 2019 році до 80,8 тис. грн у 2022 році. Також відбулося не значне зменшення прибутку від інших фінансових операцій. Також відбулося не значне зменшення

прибутку від інших фінансових операцій, з 779,4 тис. грн у 2019 р., до 709,6 тис. грн у 2022 р.

Прибуток від інших операцій збільшився з 91,8 тис. грн у 2019 р., до 241 тис. грн. у 2022р. Теж саме відбулося з прибутком від іншої операційної діяльності, він збільшився з 218,5 тис. грн. у 2019 р., до 890,2 тис. грн. у 2022 році.

Рентабельність реалізованої продукції у 2019 р. складала 11,37%, а у 2022 р. 3,66%. Рентабельність інших фінансових результатів протягом 2019 -2022 рр. зменшилась з 43,17% до 22,01 %.

Рентабельність інших операцій збільшилась за 2019-2022 роки на з 10,46 %. Рентабельність іншої операційної діяльності протягом 2019 - 2022 рр. збільшилась на 7 %.

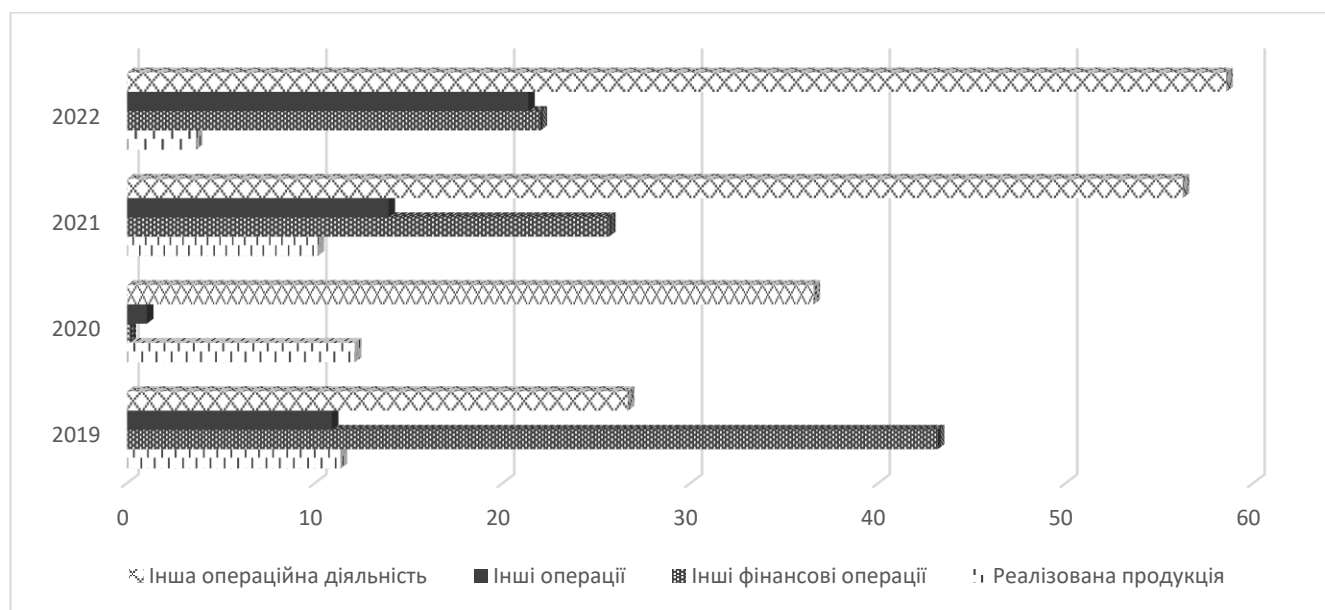

Рисунок 2.13 - Динаміка показників рентабельності у % до 2019р.

Висновок до розділу 2

Розвиток підприємницької діяльності є однією з головних передумов формування та реалізації експортного потенціалу держави, її матеріального збагачення та зростання рівня життя населення. В умовах девальвації національної

грошової одиниці та нових військово-політичних викликів, які постають перед вітчизняними суб'єктами господарювання, виникає необхідність детального дослідження показників активності підприємницької діяльності в Україні.

Одним із найвагоміших чинників економічного зростання держави являється розвиток підприємницької діяльності, що супроводжується збільшення кількості підприємств, які функціонують у різних галузях економіки. Зростання кількості суб'єктів господарювання спричиняє збільшення синергії у різних сферах економіки, покращення рівня життя через посилення конкуренції та пошуку нових ніш на вже освоєних ринках, що спричиняє зниження безробіття та підвищення рівня конкурентоспроможності вітчизняної економіки. Крім цього, зростання кількості підприємств, які успішно здійснюють свою діяльність на внутрішньому ринку, стимулює збільшення обсягів експорту та вартості національної грошової одиниці. Тому виникає необхідність дослідження динаміки кількості підприємств в Україні, виявлення структурних та загальних тенденцій, а також формування прогностичних значень кількості суб'єктів господарювання, які функціонуватимуть у перспективі.

Український бізнес пройшов через випробувань великою війною. Відновившись від постійної невідомості через бойові дії, підприємці вже заявляють, що перебої з електроенергією є для них навіть більшою проблемою, ніж ракетні обстріли та інша військова небезпека. Складнощі є й через зростання цін та руйнування логістичних маршрутів. Утім, попри виклики більшість все ж розраховує на зростання свого товарообігу у 2023-му році.

Повномасштабні бойові дії в Україні не припиняються, проте українці продовжують відкривати нові бізнеси. У 2023 році кількість нових компаній майже у 6 разів перевищує чисельність тих, що закрилися. Так, навесні 2023 року загальна кількість зареєстрованих ФОПів сягає майже 2 мільйонів, а компаній — понад 1,2 мільйона. Зокрема, лише за травень українці відкрили понад 27 тисяч нових ФОПів та більше ніж 3,6 тисячі нових компаній.

Проте малий та середній бізнес в Україні продовжує відчувати фінансову скруту через війну. За перше півріччя 2023 року збільшилася частка приватних

підприємств, які залишилися без будь-яких резервів — з 25% у жовтні 2022 до 32% у травні 2023 року.

В розділі проведено аналіз господарської діяльності малого підприємства, метою діяльності якого є отримання прибутку за рахунок виробничої, підприємницько-комерційної та інших видів діяльності і забезпечення на цій основі соціально-економічних потреб суспільства та зростання добробуту працівників малого підприємства та його акціонерів.

Основними видами діяльності малого підприємства є:

- переробка та консервування овочів та фруктів, не віднесене до інших груп;
- виробництво неочищеної олії та жирів;
- виробництво круп;
- виробництво хліба та хлібобулочних виробів;
- виробництво сухарів, печива, пирогів і тістечок з тривалим терміном зберігання;
- виробництво какао, шоколаду;
- виробництво макаронних виробів;
- виробництво та розподіл пари та гарячої води;
- операції з нерухомістю.

Операційні витрати плануються за статтями номенклатури витрат та за елементами витрат:

- заробітна плата,
- відрахування на соціальні заходи,
- паливо,
- електроенергія,
- матеріали,
- амортизаційні відрахування,
- інші витрати.

Найбільшу питому вагу у структурі експлуатаційних витрат за аналізуємий

період займав елемент інші витрати, фонд оплати праці, амортизація, матеріали, це пов'язано зі збільшенням рівня мінімальної заробітної плати, здороження сировини й матеріалів, та інших факторів.

Собівартість реалізованої продукції, збільшилась на 24,68% протягом 2019 - 2022 рр. Це сталося, головним чином, за рахунок впливу операційних витрат, тому що вони значно підвищились із-за підвищення вартості матеріалів, що пов'язано з підвищенням курсу долару й обезціненням гривні.

За період з 2019 р. по 2022 р. загальна вартість основних засобів збільшилась на 12,67%. Ми маємо такий темп росту головним чином за рахунок збільшення таких показників, як:

- транспортних засобів, які виросли на 79,53%;
- збільшення інших основних фондів – на 8,78%;
- вартості збільшення будинків та споруд на 7,95%;
- вартості машин та обладнання – збільшення на 5,4%.

Взагалі спостерігаємо тенденцію зростання вартості основних фондів на протязі 2019 - 2022 рр., можна сказати, що групи будинки та споруди, транспортні засоби, машини і обладнання та інші основні фонди оновлюють основні засоби.

У процесі аналізу було виявлено, що темпи росту заробітної плати перевищують темпи росту продуктивності праці, що є негативним явищем для підприємства. Але така ситуація обумовлена об'єктивними причинами (такими як, перш за все, підвищення мінімальної заробітної плати на загальнодержавному рівні).

На зростання середньомісячної заробітної плати вплинули наступні фактори:

- збільшення мінімальної заробітної плати,
- зміна чисельності контингенту,
- збільшення премій по фонду заробітної платні,
- підвищення кваліфікації робітників.

За період з 2019 р. по 2022 р., прибуток від реалізованої продукції зменшився з 145,7 тис. грн у 2019 році до 80,8 тис. грн у 2022 році. Також відбулося не значне

зменшення прибутку від інших фінансових операцій, з 779,4 тис. грн у 2019 р., до 709,6 тис. грн у 2022 р.

Прибуток від інших операцій збільшився з 91,8 тис. грн у 2019 р., до 241 тис. грн. у 2022р. Теж саме відбулося з прибутком від іншої операційної діяльності, він збільшився з 218,5 тис. грн. у 2019 р., до 890,2 тис. грн. у 2022 році.

Рентабельність реалізованої продукції у 2019 р. складала 11,37%, а у 2022 р. 3,66%. Рентабельність інших фінансових результатів протягом 2019 -2022 рр. зменшилась з 43,17% до 22,01 %.

Рентабельність інших операцій збільшилась за 2019-2022 роки на з 10,46 %. Рентабельність іншої операційної діяльності протягом 2019 - 2022 рр. збільшилась на 7 %.

3 Напрями державного регулювання підприємств малого та середнього бізнесу

3.1 Механізм державного регулювання в сфері бізнесу

Перш ніж обирати напрями економічної політики держави та методи державного регулювання економіки, доцільно визначитися з тим, чи будуть застосовані при цьому нові ринкові механізми та обрана нова економічна політика, яка докорінно буде відрізнятися від традиційної, чи механізм державного регулювання буде змодельований за кращими світовими аналогами.

Механізм державного регулювання економіки є невід'ємною складовою економічного механізму і відіграє одну з ключових ролей у розвитку національного господарства [40].

За своєю природою механізм державного регулювання економіки є надзвичайно складним об'єктом, який об'єднує значну кількість суб'єктів, включаючи всіх суб'єктів господарювання, концепції, структурні елементи, і функціонує насамперед для здійснення впливу на економічну поведінку таких суб'єктів. Саме значна кількість видів економічної діяльності, яку здійснюють домогосподарства, підприємницькі структури, органи державної влади в різних сферах та галузях національного господарства, відносини між ними, які формуються в економічному просторі країни, різний спектр уже розроблених та апробованих на практиці методів, інструментів впливу на такі відносини визначають складність механізму державного регулювання та важливість його вивчення з метою пошуку напрямів підвищення ефективності його функціонування.

Під механізмом державного регулювання в сфері бізнесу розуміється сукупність взаємозалежних елементів, інструментів, методів організації та управління, які забезпечують функціонування системи державної підтримки малого та середнього підприємництва. Цей механізм вимагає постійного

моніторингу на відповідність сучасним умовам функціонування та розвитку підприємницьких структур.

Механізм державного регулювання – це цілеспрямована система, яка забезпечує здійснення державного впливу на об'єкти та суб'єкти національної економіки і має визначену структуру й інструментальне забезпечення [41].

Механізм державного регулювання розвитку промисловості має соціально-економічні орієнтири та забезпечує формування і визначення сприятливих нормативно-правових, соціально-економічних, організаційних та інших умов розвитку промислового потенціалу національного макроекономічного середовища й підвищення ефективності його використання, а також пріоритетної інституційної підтримки національних виробників промислової продукції [62].

Відмітимо, що державне регулювання розвитку підприємництва повинно здійснюватися у стабільних та належних умовах функціонування ринкового механізму та мати цілеспрямований вплив відповідних державних інституцій на функціонування відповідної галузі та її сегментних складових. Також необхідно зазначити, що соціально-економічна ефективність та результативність інституційного регулювання залежить від дієвості механізму державного регулювання розвитку, враховуючи його елементи та обґрунтовані зовнішні та внутрішні фактори впливу.

Механізм державного управління — це система, що призначена для практичного здійснення державного управління та досягнення поставлених цілей, яка має певну структуру, методи, важелі, інструменти впливу на об'єкт управління з відповідним правовим, нормативним та інформаційним забезпеченням.

Загалом, усі наявні механізми управління можна поділити на три типи [12]:

- механізми знаряддя (інструменти);
- механізми системи (набір взаємопов'язаних елементів);
- механізми процеси (послідовність певних перетворень).

Залежно від того, які саме проблеми і як вирішуються із застосуванням конкретного державного механізму управління, він може бути складним (комплексним) і включати в себе декілька самостійних механізмів.

Аналіз зазначених вище визначень та існуючих досліджень у цій галузі, спрямований на з'ясування механізму державного регулювання підприємницької діяльності та формулювання його визначення, дозволяє виділити такі основні ознаки:

- державне регулювання підприємницької діяльності – це насамперед діяльність. Суть державного регулювання полягає саме в діяльності держави в особі її органів, спрямованої на впорядкування відносин у ринковій економіці, використання поняття «вплив» стосовно державного регулювання цілком обґрунтовано, враховуючи правовий аспект проблеми, де категорія «вплив» широко використовується у науковому обороті;

- суб'єкти державного регулювання — насамперед це органи законодавчої та виконавчої влади. На поведінку учасників врегульованих відносин також впливають суб'єкти судової влади. Особливе місце в системі органів займає Національний банк України, який здійснює свою функцію незалежно від інших державних органів. Чималий вплив на відносини, пов'язані з державним впливом, також надають Рахункова палата та Прокуратура. Як самостійні учасники відносин у сфері державного регулювання економіки можна розглядати різні дорадчі органи (консультаційні ради) при органах державної влади, які, з одного боку, не є суб'єктами права, а, з іншого боку, виступають учасниками відносин у сфері державного регулювання підприємництва. Суб'єктами державного регулювання підприємницької діяльності є також носії господарських інтересів, тобто підприємці - індивідуальні та колективні, їх асоціації, спілки, об'єднання;

- об'єкт державного регулювання - відносини у сфері підприємницької діяльності. При цьому залежно від галузі підприємницької діяльності можна говорити, наприклад, про державне регулювання банківської, біржової, інвестиційної, страхової діяльності. Відповідно, з цими напрямками об'єкт державного регулювання підприємницької діяльності конкретизуватиметься. Так, об'єктом державного регулювання підприємницької діяльності реєстратора на ринку цінних паперів виступає діяльність реєстратора з ведення реєстру, тобто

збір, фіксація, обробка, зберігання та надання даних, що становлять систему ведення реєстру власників цінних паперів;

- мета державного регулювання підприємницької діяльності - недопущення, зміна або припинення господарської ситуації певного роду або, навпаки, підтримки її у відповідному стані;

- різноманітність засобів (форм і методів), які разом утворюють систему, дозволяє говорити про особливий режим державного регулювання. Класифікація видів державного регулювання може ґрунтуватися на ступені впливу держави на ті чи інші відносини у різних галузях народного господарства чи сегментах ринку. Так, можливе виділення максимального, середнього та мінімального рівня (режиму) державного регулювання економіки. Максимальний рівень передбачає використання всіх чи більшості засобів (інструментів) державного регулювання. Він встановлений щодо, наприклад, природних монополій. Мінімальний рівень державного регулювання існує щодо підприємництва, пов'язаних із творчою діяльністю;

- правова основа державного впливу. Говорячи про цю ознаку, варто розмежовувати правове та державне регулювання підприємницької діяльності: якщо перше є встановлення загальних правил ведення підприємницької діяльності у тій чи іншій сфері національної економіки, то друге — вплив держави на конкретну ситуацію, що спирається на відповідні правові основи (закони, підзаконні акти) та має на меті економічну зростання та збалансований розвиток економіки.

Комплексний механізм державного управління може складатися із таких видів механізмів:

- економічного (механізми державного управління банківською, грошово-валютною, інвестиційною, інноваційною, кредитною, податковою, страховою діяльністю тощо);

- мотиваційного (сукупність командно-адміністративних та соціально-економічних стимулів, що спонукають державних службовців до високоефективної роботи);

- організаційного (об'єкти, суб'єкти державного управління, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, а також результати їх функціонування);

- політичного (механізми формування економічної, соціальної, фінансової, промислової політики тощо);

- правового (нормативно-правове забезпечення: закони і постанови Верховної Ради України, укази Президента, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, а також методичні рекомендації та інструкції тощо).

Схема механізму державного регулювання економіки представлена на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1 - Механізм державного регулювання економіки

Згідно з рисунком 3.1 визначення напрямку економічної політики держави повинно здійснюватися з паралельним аналізом ефективності застосування обраних методів державного регулювання економіки відповідно до її функцій. Хоча прийнято вважати, що перш ніж здійснювати свої найважливіші функції, держава формує економічну політику.

Варто відзначити і те, що механізми, які сьогодні використовуються державою для вирішення проблем забезпечення розвитку бізнесу, є недостатньо ефективними, що призводить до поглиблення структурних деформацій і диспропорцій у соціально-економічного розвитку. Однак, в сучасних умовах господарювання потрібно вміти оперативно реагувати на будь-які зміни в економіці і застосовувати ефективні методи регулювання з боку держав з урахування мінливої економічної політики та з огляду на вимоги і потреби суспільства.

3.2 Інструменти підтримки бізнесу

Державне регулювання процесів у сфері малого та середнього бізнесу необхідне у зв'язку з дедалі більшою часткою цього сектора в економіці держави та міжнародній торгівлі. Значна роль цих процесах належить малому середньому підприємництву, роль якого важлива із соціальної та економічної погляду, причому підприємництво реалізує поточну участь у формуванні рівноваги ринкового середовища, мале і середнє підприємництво акумулює фінансово-економічні, людські можливості країни в цілому та її регіонів. Тому наслідком мінливих умов ринку і розвитку науково-технічного прогресу, що прискорюється, є необхідність відповідної зміни законодавства, правових, економічних і соціальних основ взаємодії суб'єктів підприємництва [88].

Висока частка малого та середнього підприємництва підвищує конкурентоспроможність, стимулює появу нових ідей та методів ведення бізнесу,

підвищує рівень економічного розвитку країни загалом. Отже, встановлення економічних відносин, заснованих на правильному дотриманні законів, нормативних документів, звичаїв ділового обороту сприяє стабільному та цілісному розвитку держави. При цьому ефективність розвитку малого та середнього підприємництва (МСП) зумовлена взаємодією величезної кількості факторів: фінансово-економічних, соціально-трудових, адміністративно-правових, економіко-географічних та природно-ресурсних факторів.

Для виживання МСП в умовах високої конкуренції з великими підприємствами та монополіями підприємцям необхідно використовувати неординарні підходи до ведення справи, швидко адаптуватися до несподіваних ситуацій та бути готовим до різких змін напрямку своєї діяльності

У зв'язку з цим актуально виділити основні, найбільш адекватні вітчизняним умовам, інструменти підтримки підприємництва.

Доцільно виділити три основних напрями формування інструментів підтримки підприємництва та надано рекомендації щодо застосування цих інструментів [87]:

- задіяння муніципальної влади у регіональній підтримці підприємництва;
- створення ринкової інфраструктури;
- формування інформаційно-аналітичної системи підтримки підприємництва.

Важливою умовою розвитку економічної бази регіонів, зокрема, є підтримка малого підприємництва. На державному рівні така підтримка повинна включати визначення законодавчих засад та пріоритетних напрямів державної підтримки малого підприємництва, розробку відповідних державних програм, визначення форм участі підприємств у постачання продукції і виконання робіт для державних потреб тощо.

Зокрема, під час військової агресії у 2022 -2023 роках уряд нашої країни проводить політику, спрямовану на збереження економічної стійкості та сприяння розвитку підприємництва.

Проводиться робота із залучення додаткових фінансових ресурсів та підтримки зовнішньоекономічних зв'язків, а саме:

- фінансова підтримка бізнесу. З початку дії урядової програми «єРобота» майже за рік 4600 підприємців отримали гранти на 3 млрд грн для започаткування й розвитку бізнесу. Із них за державною програмою «Власна справа» (за нею можна отримати мікрогрант до 250 тис. грн на старт або розширення бізнесу) уже видано понад 5 тис. мікрогрантів, виплачено понад 1 млрд грн. Також 4300 підприємців уже отримали кошти на власні проєкти й розпочали їх реалізацію. Очікується, що буде створено 11 тис. робочих місць. У 2023 р. на програму «Власна справа» бюджетом передбачено 1,8 млрд грн, що дозволить видати близько 10 тис. мікрогрантів.

Уряд постійно корегує умови програми, адаптуючи її до потреб підприємців. Останніми змінами були розширені напрями використання мікрогранта – додано можливість придбання транспортних засобів для здійснення підприємницької діяльності. Було збільшено з 15 до 20 робочих днів термін, протягом якого особа, яка виграла грант, має зареєструватися як ФОП, якщо вона не є підприємцем, та укласти угоду на отримання мікрогранта й відкрити банківський рахунок для зарахування коштів. Головною метою грантових програм є створення робочих місць. Так, залежно від суми гранта кожен підприємець, який його отримав, має створити 1–2 робочих місця, працевлаштувати на них людей, пропонувати ці робочі місця кандидатам із числа офіційно зареєстрованих безробітних. Якщо ж протягом шести місяців на створені робочі місця нікого не працевлаштовано, підприємець зобов'язаний повернути грант державі.

З моменту старту Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%» станом на 29 травня 2023 р. підприємці отримали від уповноважених банків 62 598 кредитів на загальну суму 201,45 млрд грн, з яких 41 517 – від банків державного сектору економіки на загальну суму 87,63 млрд грн [76].

За час дії воєнного стану в Україні укладено 27 776 кредитних договорів на загальну суму 111,8 млрд грн (у т. ч. банками державного сектору – 21 041 кредитний договір на суму 61 млрд грн), з яких: на інвестиційні цілі – 3,11 млрд грн; як антикризові кредити – 7,59 млрд грн; як рефінансування попередньо отриманих кредитів – 4,28 млрд грн; кредити для

сільськогосподарських товаровиробників – 31,16 млрд грн; на антивоєнні цілі – 56,48 млрд грн;

- підтримка інвестицій. Верховна Рада ухвалила за основу законопроект № 9015, який дозволяє ПрАТ «Експортно-кредитне агентство» (ЕКА) страхувати від воєнних ризиків інвестиції українських та іноземних компаній в Україні.

Законопроект розроблений з метою створення умов для масштабування інвестицій в Україні під час воєнних дій та післявоєнного відновлення. Він розширює можливості ЕКА, дозволяючи агентству здійснювати страхування та перестрахування прямих інвестицій, у т. ч. страхування інвестицій в Україні від ризиків, які можуть бути спричинені збройною агресією, бойовими діями та/або тероризмом. Згідно з чинним законодавством, ЕКА страхує експортні контракти та має право страхувати інвестиції з України до інших країн. Передбачено, що таке страхування здійснюється виключно за умови спрямування інвестицій на створення об'єктів та інфраструктури, необхідних для розвитку переробної промисловості та експорту товарів (робіт, послуг) українського походження.

Міністерство економіки України анонсувало пакет фінансування для інвесторів, завдяки цьому вони отримають страхування воєнних ризиків з боку низки установ, як-от Багатостороннього агентства з гарантування інвестицій (MIGA) та Фінансової корпорації розвитку (DFC), що покриває до 90 % потенційних збитків.

Уряд та Верховна Рада України спільно працюють над створенням для потенційних інвесторів нових можливостей, що сприятимуть залученню їх до відбудови країни та відновлення стратегічних галузей економіки. Зокрема, йдеться про домовленості про інвестиційні гарантії від G7 та Європейського Союзу, необхідність реформування податкової системи та створення законодавчої бази для безпечного й прозорого ведення бізнесу.

У пакеті фінансування планується пряме довгострокове та доступне кредитування від міжнародних фінансових організацій, таких як МФК, ЄБРР або ЄІБ, за підтримки пільгового капіталу, а також покриття Експортно-кредитним

агентством кредитного ризику, наприклад у рамках кредитної програми Британського агентства з фінансування експорту (UK Export Finance);

- підтримка зовнішньоекономічної діяльності. ЕКА розширює перелік партнерів. «Райффайзен Банк» видав перший беззаставний кредит на суму 210 млн грн українському виробнику морозива та заморожених напівфабрикатів «Три Ведмеді» для виконання експортної угоди на здійснення експорту до Польщі під страхове покриття ЕКА. Загальна сума прокредитованого зовнішньоекономічного договору становить 600 млн грн. Страхова відповідальність ЕКА перед «Райффайзен Банком» становить 178,5 млн грн.

Також укладено угоду між ЕКА та «Першим Українським Міжнародним Банком» (ПУМБ) щодо співпраці в рамках програми портфельного страхування ризику банку за кредитами, що надаються для виконання експортних контрактів підприємствам малого, середнього та великого бізнесу.

Метою програми є збільшення присутності українських виробників і постачальників на світових ринках. За рахунок страхування ЕКА ризиків банку, пов'язаних з наданням кредитів на зовнішньоекономічні контракти, банки можуть надавати кредитування клієнтам-експортерам за спрощеними вимогами щодо застави. Клієнти можуть отримати позики до 5 млн грн терміном до одного року, оформивши в заставу майнові права за експортним контрактом та поруку від власника, за пільговими відсотковими ставками на умовах програми «Доступні кредити 5-7-9 %» [76].

Програма запроваджена Міністерством економіки України та ЕКА у співпраці з українськими банками влітку 2022 р. і є найбільш дієвим інструментом підтримки експортерів в умовах війни. За нею з Експортно-кредитним агентством уже працюють «Ощадбанк», «Укргазбанк», «Укрексімбанк», «ПриватБанк», «КредоБанк» і ПУМБ [77]:

- спрощення юридичного оформлення. Внесено зміни до Порядку державної реєстрації юридичних осіб, ФОП та громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи (затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 09 лютого 2016 р. № 359/5), а саме: при поданні заяви в електронній формі у разі,

якщо відповідно до законодавства для державної реєстрації передбачено подання копії документа, що посвідчує особу та підтверджує громадянство (підданство) особи, яка є кінцевим бенефіціарним власником юридичної особи, до заяви долучаються електронні копії таких документів, виготовлені шляхом сканування з накладенням кваліфікованого електронного підпису заявника.

Заходи Кабінету Міністрів України, про які йдеться, свідчать про реалізацію цілей підтримки розвитку бізнесу навіть у період війни. Це підтверджує визнання на державному рівні значущості підприємницького сектору для стабільності та відновлення країни.

Органи державної влади повинні конкретизувати та деталізувати напрями політики щодо підтримки бізнесу стосовно умов своїх регіонів, а також застосовувати додаткові заходи щодо підтримки малого підприємництва за рахунок власних коштів та ресурсів. Економічна взаємодія між суб'єктами держави та муніципальними органами має будуватися на доповненні ринкового механізму методами програмно-цільового планування. При цьому по відношенню до програм загально регіонального рівня муніципальні органи можуть виступати як учасники (за окремими підпрограмами - у ролі керуючого центру, а по окремому заходу або групі заходів - у ролі відповідального виконавця), а для програм місцевого рівня - як замовники (можливо, також головні розробники) та головні керуючі центрів їх реалізації. У цьому випадку вони самі повинні організувати — на основі договірно-погоджувального, контрактного механізму участь у їх виконанні зацікавлених підприємств та інших адміністрацій.

Організаційно-структурний механізм управління реалізацією територіальної програми може бути побудований по-різному, залежно від конкретних умов, і базуватись як безпосередньо на одному із структурних підрозділів муніципального апарату, який наділяється повноваженнями головного керуючого центру (дирекції) програми з правом розпорядження відповідними ресурсами, і створенні відповідних спеціальних структур (компаній, агентств, консорціумів). Він може передбачати також створення різних фондів, що акумулюють на пайовій основі кошти підприємств та організацій, зацікавлених у реалізації програми. Важливу

роль у взаємодії муніципалітетів з регіонами відіграють інші механізми — договірно-погоджувальні процедури, передача власності в довірче управління, делегування повноважень в єдиному комплекті з матеріально-фінансовим забезпеченням. Використовуються також територіальні замовлення, податкові і кредитні пільги, переваги у квотуванні, здача в оренду муніципальної власності, розмірі тарифів та ін., що дозволяють орієнтувати підприємства у необхідному регіону напряму [78].

Особливу значимість має створення суб'єктів ринкової інфраструктури, орієнтованих посередницькі послуги. Малий бізнес зацікавлений у розвитку системи позабіржового посередництва, що дозволяє вирішити проблему налагодження комерційних зв'язків між окремими суб'єктами господарювання. Процес розвитку ринкової інфраструктури, крім галузевої специфіки, повинен здійснюватися з урахуванням територіального розподілу суб'єктів малого бізнесу. Існуючу сукупність суб'єктів ринкової інфраструктури можна поділити на:

- державні суб'єкти: формуються на основі участі держави, яка може бути виражена у різних формах (повне фінансування, субсидування, участь у капіталі). Прикладом є функціонування системи фондів підтримки малого підприємництва, заснованих структурами місцевих адміністрацій та фінансуються з бюджетів;

- суб'єкти, що саморозвиваються: представлені комерційними організаціями, які на певному етапі своєї діяльності спеціалізують свої послуги для підприємств малого підприємництва. Визначальним чинником виступає маркетингова стратегія суб'єкта господарювання, яка передбачає використання нової форми надання послуг, пошук нової ринкової ніші. Так, кредитні організації надають споживчий кредит, у якому зацікавлені великі підприємства (що ілюструє спосіб освоєння нового ринку збуту кредитних послуг), і навіть формують портфель іпотечного кредитування (пропонуючи нову форму послуг).

Залежно від функціонального призначення послуг для суб'єктів підприємницької діяльності, до основних підрозділів інфраструктури відносяться [81]:

- фінансова інфраструктура;

- комунікаційна;
- посередницька.

Можна виділити такі типи інфраструктурних об'єктів, які беруть участь у реалізації регіональних програм підтримки підприємництва

- бізнес-школи (БШ);
- агентства підтримки малого підприємництва;
- регіональні фонди та центри підтримки малого підприємництва;
- технопарки;
- технологічні центри (ТЦ);
- бізнес-інкубатори Навчально-ділові центри (НДЦ);
- соціально-ділові центри (СДЦ);
- бізнес-центри (БЦ)
- регіональні інформаційно-аналітичні центри (РІАЦ).

Більшість цих об'єктів займається тими чи іншими формами консалтингу, і більшість підприємців не користується їх послугами.

Доцільно виділити ті причини, через які суб'єкти малого підприємництва не прагнуть співпраці із зовнішніми консультативними структурами:

- уявлення про те, що оплата послуг консультанта доступна лише великому бізнесу;
- щоб знайти компетентного консультанта, потрібен певний час;
- керівники не бажають знайомити сторонніх з фактами та цифрами, що стосуються їхнього бізнесу;
- психологічний фактор: використання консультанта може розглядатися керівником як визнання власної некомпетентності. Щоб подолати упередження з боку підприємців, консультанти повинні надати факти та дані, що вказують на цінність їхніх послуг, наскільки можна посилаючись на конкретні приклади інших малих фірм, де використовувалася аналогічна допомога.

Для використання консалтингу у процесі функціонування підприємств необхідно як пристосувати пакет послуг і методи втручання потреб підприємців, так і контролювати рівень витрат. Зростаюча вартість консультативних послуг є

проблемою навіть для представників великого бізнесу, а для багатьох дрібних підприємств ці витрати просто не доступні.

Крім існуючих інституційних проблем доступу до державних кредитних ресурсів, зумовлених нерозвиненістю організацій фінансування у регіоні, а також загальних кон'юнктурних проблем, ще необхідно виділити внутрішні проблеми сфери малого підприємництва. Останні включають низьку заставоспроможність, слабку фінансову стійкість, високу частку неповернень в загальному обсязі вкладень.

Вирішення перелічених труднощів навряд чи можливе шляхом використання державою директивних заходів, однак очевидно, що державні органи можуть брати участь у формуванні економічних стимулів для вирішення зазначених проблем. Так, для прискорення реалізації інвестиційних проєктів можлива видача фондами підтримки малого підприємництва дрібніших за розміром кредитів на менші терміни та поступове нарощування суми кредиту у разі, якщо кредитна історія характеризує підприємця з позитивного боку.

Серед малого підприємництва є окремі групи, які погано орієнтуються у ситуації, маючи завищені очікування щодо державної підтримки, не розглядаючи інших можливостей, пов'язані з послугами різних суб'єктів інфраструктури. Це накладає на регіональну адміністрацію обов'язок посилити інформаційно-роз'яснювальну роботу, з метою надання підприємцям більш конкретної та детальної інформації про можливості, закладені у різних напрямках державної фінансової підтримки. На нашу думку, системне рішення можливе у тому випадку, якщо формування та стабільність регіональної інфраструктури фінансових послуг для суб'єктів малого бізнесу стануть метою регіональної політики адміністрації регіону, засобом для вирішення конкретних економічних завдань. І все це необхідно поєднувати із застосуванням коректних форм та методів регулювання фінансового ринку з боку державних органів влади регіону [73].

Відповідно до виявленої потреби у координації зусиль щодо регіональної підтримки підприємництва, нами розроблено концепцію створення регіональної

інформаційно-аналітичної системи, орієнтованої на обслуговування суб'єктів малого бізнесу. Система варта виконання таких основних функцій:

- інформаційною, у якій система реалізує операції збирання, зберігання, адаптації первинної інформації;
- консультаційно-експертної, в якій система вирішує завдання обробки первинної інформації в рамках довідково-аналітичних та експертних систем;
- транспортної, у якій система вирішує завдання оперативного доведення інформації до підприємців;
- зворотний зв'язок, коли інформація про потреби та основні проблеми малого бізнесу є основою для коригування політики регіональних органів управління.

Кінцевою метою реалізації концепції є створення умов для забезпечення суб'єктів малого підприємництва актуальною діловою та комерційною інформацією у сфері кон'юнктури цін на товари та послуги, стану товарних ринків та іншою інформацією, необхідною для ведення цивілізованої підприємницької та управлінської діяльності. Інформація, відповідним чином, розміщена та актуалізована, дозволить проводити кон'юнктурний економічний аналіз території регіону, здійснювати ефективну діяльність у галузі консультацій з питань фінансового менеджменту, інвестиційного планування та ін. [62]

Враховуючи різну суб'єктність та складність отримання необхідної інформації, ініціаторами формування інформаційно-аналітичної системи мають стати органи державної влади.

3.3 Методичні основи оцінки ефективності державного регулювання

Одним із головних критеріїв оцінки державної підтримки є показник її економічної ефективності. І якщо для приватного капіталу головним критерієм ефективності є максимізація прибутку, то держава поряд з цим покликана

вирішувати соціальні, демографічні та політичні проблеми. Відповідно, критерії оцінки ефективності державної підтримки повинні враховувати цю специфіку.

Здійснюючи оцінку ефективності державного регулювання необхідно, з одного боку, розглядати державу як представника національних інтересів, регулятора соціально-економічних процесів і органу, що впливає на умови функціонування суб'єктів ринку; а з іншого боку – як крупного власника і суб'єкта ринку. В обох випадках критерії оцінки державного регулювання будуть різними.

Однак при визначенні критерію ефективності регулювання держави як представника загальнонаціональних інтересів досить складно виділити універсальний узагальнюючий критерій, адже труднощі в його формулюванні полягають в тому, що значна частина факторів (наприклад, екологічні, соціальні, технологічні тощо) на підставі яких визначається критерій знаходиться поза межами конкретного сектора економіки, в якому функціонують підприємства малого та середнього бізнесу [81].

Тому складність формування критеріальної бази оцінки ефективності державного регулювання полягає в наступному:

- практично будь-яке державне управлінське рішення прямо чи опосередковано стосується розвитку сфери бізнесу. Причому вплив цей може бути як: позитивним чи негативним; очікуваним чи фактичним; попереднім чи підсумковим; прямим чи опосередкованим;

- результати впливу державної підтримки не завжди вдається виділити в чистому вигляді, вони можуть бути наслідком спільної дії і взаємодії (синергійний ефект) різних напрямів політики, тому при оцінці ефективності необхідно враховувати їх взаємодію та комплексний вплив на об'єкти державного регулювання;

- складна система об'єктів державного регулювання реального сектору економіки (їх умовно можна класифікувати за галузями, товаровиробниками, виробничою сферою, торгівлею, соціальною та екологічною сферою, інформаційно-консультаційною діяльністю тощо);

- різновекторність інтересів суб'єктів ринкових відносин (товаровиробники, споживачі, держава; експортери та імпортери);

- відображення всіх складових суб'єктно—об'єктних відносин: економічну ефективність товаровиробників, економічну ефективність реального сектора економіки у системі макроекономічних показників, соціально-економічну збалансованість і справедливість міжгалузевих зв'язків; показники відтворення і постійного удосконалення людського капіталу, оптимальність функціонування державного регулювання як цілісного організаційно-економічного механізму, спрямованого на забезпечення ефективно діючої моделі ринкового саморегулювання.

Важливим елементом в оцінці ефективності державної підтримки є оцінка її бюджетної ефективності, яку, зокрема, пропонується оцінювати як відношення дисконтованої суми бюджетних доходів від реалізації заходів з державною підтримкою у галузі та бюджетних доходів у супутніх галузях, у яких забезпечується приріст обсягів виробництва (послуг) у зв'язку із зростанням обсягів виробництва у конкретній галузі, отриманих рахунок реалізації програмних заходів до дисконтованим бюджетним витратам підтримку конкретної галузі.

Незважаючи на те, що використання даної методики пов'язане зі значними та складними розрахунками доходів від супутніх галузей, її використання для оцінки ефективності виглядає доцільним, дозволяє зіставити бюджетні доходи та бюджетні витрати, врахувати мультиплікативні ефекти.

На регіональному рівні оцінка ефективності державної підтримки здійснюється у межах окремих державних програм.

Методика оцінки ефективності та результативності державної програми, що використовується при цьому, включає як реалізацію досягнення цілей і вирішення завдань державної програми в цілому, так і окремих її підпрограм. Поряд із цим здійснюється порівняння ступеня відповідності запланованому рівню витрат та ефективності коштів міського бюджету, а також співвідношення очікуваних результатів із показниками, зазначеними у підпрограмах.

Методикою розрахунку передбачається розрахунок восьми показників, критичний аналіз яких представлено таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Характеристика показників оцінки ефективності державної підтримки

Напрямок оцінки	Переваги показника	Недоліки показника
1	2	3
Оцінка ступеня реалізації заходів (СРз)	Показник відображає частку заходів, виконаних у загальному обсязі запланованих заходів для кожної підпрограми, та дозволяє оцінити, який відсоток із запланованих заходів виконано	Не оцінюється результативність виконання заходу, адже виконання ще означає досягнення поставленої мети. Не зрозумілі критерії оцінки виконання конкретних заходів
Оцінка ступеня відповідності запланованому рівню витрат на реалізацію підпрограми з усіх джерел (СВрв)	Дозволяє оцінити ступінь відповідності запланованому рівню витрат з усіх джерел або з міського бюджету для кожної підпрограми на основі розрахунку відношення фактично вироблених у звітному році витрат на реалізацію підпрограми значень.	Розрахунок показника дозволяє відобразити лише виконання плану витрачання коштів, не відображаючи, наскільки ефективно вони витрачені, і який результат було забезпечено. Застосування цього показника залежить від якості планування. Виконання плану буде ефективним лише в тому випадку, коли планові показники відповідають реальним потребам вибраної галузі
Оцінка ступеня відповідності запланованому рівню витрат за підпрограмою місцевого бюджету (ССуз)	Відображає, наскільки фактичний рівень фінансування витрат відповідає запланованому рівню	

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
Оцінка ефективності використання коштів місцевого бюджету (ЕВК)	Дозволяє оцінити співвідношення ступеня реалізації заходів та ступінь відповідності запланованому рівню видатків із коштів міського бюджету	Недоліки обумовлені використанням показників, що входять до розрахунку. Ефективність визначається якістю планування - наскільки важливі та ефективні заплановані заходи та наскільки запланований рівень витрат відповідає економічній ситуації
Оцінка ефективності реалізації підпрограм (ЕРп/п)	Оцінює у сукупності ступінь реалізації підпрограми та ефективності використання загального обсягу коштів чи коштів міського бюджету	Усереднення індикаторів при розрахунку ступеня реалізації підпрограми в сукупності з тим, що показник ефективності витрачання коштів бюджету відображає лише відповідність запланованому рівню видатків, призводить до того, що цей показник відображає не ефективність реалізації програми, а той факт, чи вона реалізована відповідно до плану, або ні. Відповіді на питання, чи була вона ефективною для розвитку галузі, цей показник не дає
Оцінка ступеня досягнення цілей та вирішення завдань державної програми	Дозволяє визначити ступінь досягнення планових значень кожного показника (індикатора), що характеризують цілі та завдання державної програми, що при обґрунтованому виборі та використанні необхідних індикаторів дозволяє	Усереднення показників, що застосовуються в розрахунках, не дозволяє врахувати їхню диференційовану значимість і важливість для розвитку галузі чи регіону. Перевиконання запланованих показників не враховується у методиці, адже при перевищенні ступеня досягнення планового значення показника індикатора (100%)

Продовження таблиці 3.1

1	2	3
	оцінити динаміку розвитку галузі	значення приймається рівним одиниці
Оцінка ефективності реалізації державної програми	Дозволяє в сукупності оцінити ступінь реалізації державної програми та ефективність реалізації підпрограм, що входять до неї	Розрахунок підсумкового показника ефективності реалізації підпрограм з урахуванням коефіцієнта значущості призводить до того, що відсутність бюджетного фінансування або низький його обсяг формує низьку значимість виключно з фінансової точки зору, незалежно від реальної значущості для розвитку галузі чи регіону

Оцінка ступеня реалізації заходів може бути продуктивною у тому випадку, якщо заплановані заходи були ефективними, і забезпечили досягнення поставлених цілей. Відповідно, для того, щоб цей індикатор відображав ефективність системи державного регулювання розвитку сучасного підприємства, необхідно ретельно опрацьовувати та обґрунтовувати заходи в рамках державної програми.

При використанні цієї методики часто виділяються нульові показники, які пов'язані або з відсутністю фінансування, або з відсутністю заходів, що проводяться за певними підпрограмами в конкретному році.

Обґрунтування значимості виключно виходячи з обсягів бюджетного фінансування, а саме на основі частки обсягу фактичних видатків з міського бюджету (касового виконання) на реалізацію певної підпрограми у загальному обсязі фактичних видатків з міського бюджету (касового виконання) на реалізацію державної програми в цілому, ігнорує реальну значимість окремих підпрограм та заходів, що проводяться в їх рамках для реального розвитку галузі.

Можна дійти невтішного висновку, що застосована методика переважно спрямовано оцінку виконання запланованих заходів і витрачання бюджетних

коштів. На питання, наскільки ефективним було витрачання певного обсягу коштів, який ефект вони забезпечили для розвитку галузі, ця методика відповіді не дає. Тобто під час виконання запланованих заходів та витрачання планового обсягу коштів програма вважається ефективною, і навпаки.

Враховуючи, що підсумкова оцінка здійснюється з використанням коефіцієнта значущості, що визначається обсягом фінансування, виконання заходів також визначається рівнем витрачання коштів. Інакше кажучи, оцінюється не ефективність державної підтримки розвитку галузі, а виконання бюджетних показників.

Крім того, усереднення в процесі розрахунку індикаторів, які застосовуються, і розрахунок підсумкового показника з використанням коефіцієнта значущості призводить до того, що математично загальна оцінка ефективності буде високою навіть за можливих дуже низьких значеннях ключових для галузі показників або абсолютне невиконання окремих запланованих заходів. При цьому очевидно, що відсутність фінансування певних заходів ще не означає того факту, що вони не є значущими для галузі чи регіону.

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити такі висновки.

Однією з основних проблем реформування територіального управління є раціональний поділ функцій між органами влади та муніципальним самоврядуванням. Малий бізнес зацікавлений у розвитку системи позабіржового посередництва, що дозволяє вирішити проблему налагодження комерційних зв'язків між окремими суб'єктами господарювання.

Основні підрозділи інфраструктури – це фінансова інфраструктура; комунікаційна та посередницька, які необхідні для підвищення ефективності роботи інфраструктурних об'єктів підтримки підприємництва.

Розширення державних грантових програм свідчить про намір забезпечити додаткові фінансові можливості для бізнесу, що може стимулювати підприємства розвиватися, залучати нові ресурси та збільшувати свої потужності. Створення нових підприємств та відкриття нових сфер виробництва має значний потенціал для диверсифікації економіки України та забезпечення відновлення зростання в умовах війни.

Підтримка інвесторів та розширення кола партнерів Експортно-кредитного агентства вказує на підтримку зовнішньоекономічної діяльності українських підприємств, що може сприяти підвищенню привабливості України для іноземних інвестицій та співпраці з міжнародними партнерами.

Сучасна нестійка ситуація в ринковій економіці України потребує дієвого механізму державного регулювання економічних процесів, який би враховував мінливість ринкового середовища, потребу в ефективному та оперативному реагуванні на зміни в економічних процесах.

Одним з найважливіших елементів в теорії державного регулювання є визначення критерію його ефективності. На відміну від визначення категорії економічної ефективності, оцінка ефективності державного регулювання має свої особливості, оскільки ця діяльність здійснюється за допомогою державної влади і органів державного управління.

У розділі наведена методика оцінки ефективності державних програм, яка спрямована насамперед на оцінку ступеня вирішення основних проблем, що перешкоджають розвитку галузі чи регіону, в яких функціонують підприємства малого та середнього бізнесу.

Висновки

Останнім часом в Україні, як і у більшості розвинених країн державна підтримка стає основою політики держави. Урядові органи поряд із забезпеченням вільного ринку, що формує конкурентні відносини в реальному секторі економіки здійснюють активне державне регулювання розвитку економіки в країні.

Будь-яка держава виконує низку функцій. Першочерговою та визначальною є функція регулювання економіки, тобто ступінь втручання держави у процеси формування стратегії та тактики розвитку національного господарства в цілому, його окремих ланок, включаючи підприємства та інші суб'єкти господарювання. Метою державного регулювання економіки є забезпечення найефективнішого економічного, соціального, наукового та культурного розвитку країни. Таке регулювання здійснюється як економічними, так і адміністративними методами. Їх варто органічно поєднувати, виходячи з того, яким чином адміністративне регулювання відповідає вимогам об'єктивного розвитку та сучасного стану економіки.

Основними принципами державного регулювання економіки прийнято вважати: по-перше, мінімальне втручання державних органів у економічні процеси (виконання ними лише тих функцій, які не можуть виконувати самі суб'єкти ринкових відносин); по-друге, вплив відповідних владних структур на розвиток соціально-економічних процесів за допомогою встановлюваних державою економічних регуляторів та нормативів.

Зміст та форми практичної реалізації згаданих методів та принципів державного регулювання економіки знаходять відображення у певній сукупності економічних функцій, які виконує держава. Обов'язковою передумовою державного регулювання економіки є створення правової бази. Правову основу такого регулювання складають законодавчі та нормативні акти, що визначають порядок формування та функціонування елементів ринкового господарства.

У кваліфікаційній роботі обґрунтовано ефективність державної підтримки підприємств малого та середнього бізнесу. Зазначено, що сьогодні в країнах з розвинутою ринковою економікою відбувається переоцінка функцій і ролі держави, спрямована на синтез нового типу державного регулювання, заснованого на переважанні непрямих способів державного втручання в економіку та на більш тісному, органічному переплетенні державних і приватних інтересів в економіці. У сучасних умовах відбувається посилення державного регулювання в багатьох сферах сприяння розвитку підприємництва, змінюються організаційні форми взаємодії державних органів і суб'єктів приватного підприємництва, відбуваються суттєві зрушення з метою поєднання державного та ринкового механізмів регулювання.

З погляду змісту державного регулювання підприємницької діяльності, охоплюються регулювання конкретної організаційної та господарської ситуації, антимонопольне регулювання, податкове регулювання, бюджетне регулювання та правовий режим надання матеріальної та організаційної підтримки господарюючим суб'єктам та споживачам. Всі інші організаційні форми державного регулювання підприємницької діяльності мають вибіркового характеру – створення та організація діяльності спеціальних господарюючих та управлінських суб'єктів.

Варто відзначити, що протягом останніх років підприємства сфери бізнесу знаходяться у складних економічних умовах, які порішила військова агресія. Війна значною мірою вплинула на попит на різноманітну продукцію. Частина території України опинилась під тимчасовою окупацією, частина перебуває в безпосередній близькості до бойових дій, що погано відбивається на діловій активності. Окрім того, багато українців були вимушені виїжджати до безпечних регіонів України або за кордон, що теж знижує продажі товарів та послуг.

Таким чином, мікро та малому бізнесу зараз складніше, ніж великим компаніям, адже їхній запас міцності значно менший. Тим паче, що оцінка підприємцями власної фінансової стійкості в умовах війни закономірно погіршується. Але навіть в таких умовах як великий, так і малий бізнес намагається максимально підтримувати персонал і допомагати країні. Так, по 47% компаній

продовжують постачати продукцію та підтримувати своїх працівників, що долучились до лав ЗСУ чи тероборони. Ще 44% допомагають фінансово, 25% – послугами, 18% – медикаментами чи засобами захисту/оборони. І тільки 8% компаній повідомляють, що вже вичерпали свої ресурси на допомогу. Більш того, 67% опитаних компаній готові долучитись до відновлення країни після завершення війни. За таких умов сфері бізнесу обов'язково потрібно дієва державна підтримка.

Тож, у кваліфікаційній роботі окреслено напрями державного регулювання підприємств малого та середнього бізнесу, а саме розкрито механізм державного регулювання в сфері бізнесу, наведено інструменти підтримки бізнесу, в тому числі під час воєнної агресії, визначено перспективи розвитку методичних засад оцінки державного регулювання, які мають бути спрямовані насамперед на оцінку ступеня вирішення основних проблем, що перешкоджають розвитку сфери бізнесу, та оцінку впливу заходів державної підтримки на підвищення ефективності реального сектору економіки.

Зазначено, що визначення напрямку економічної політики держави повинно здійснюватися з паралельним аналізом ефективності застосування обраних методів державного регулювання економіки відповідно до її функцій. Для вирішення цього складного й актуального завдання запропоновано механізм державного регулювання економіки, який представлено як систему, до складу котрої увійшли необхідні елементи, які формують методологічний інструментарій державного регулювання економіки при виборі дієвої економічної політики.

Виділено основні напрями формування інструментів підтримки підприємництва та надано рекомендації щодо застосування цих інструментів, а саме:

- задіяння муніципальної влади у регіональній підтримці підприємництва;
- створення ринкової інфраструктури;
- формування інформаційно-аналітичної системи підтримки підприємництва.

Під час військової агресії у 2022 -2023 роках уряд нашої країни проводить політику, спрямовану на збереження економічної стійкості та сприяння розвитку

підприємництва. Проводиться робота із залучення додаткових фінансових ресурсів та підтримки зовнішньоекономічних зв'язків, а саме:

- фінансова підтримка бізнесу;
- підтримка інвестицій;
- підтримка зовнішньоекономічної діяльності шляхом розширення переліку партнерів;
- спрощення юридичного оформлення.

Важливим елементом в оцінці ефективності державної підтримки є оцінка її бюджетної ефективності, яку, зокрема, пропонується оцінювати як відношення дисконтованої суми бюджетних доходів від реалізації заходів з державною підтримкою у галузі та бюджетних доходів у супутніх галузях, у яких забезпечується приріст обсягів виробництва (послуг) у зв'язку із зростанням обсягів виробництва у конкретній галузі, отриманих рахунок реалізації програмних заходів до дисконтованим бюджетним витратам підтримку конкретної галузі.

Методика оцінки ефективності та результативності державної програми, що використовується при цьому, включає як реалізацію досягнення цілей і вирішення завдань державної програми в цілому, так і окремих її підпрограм. Поряд із цим здійснюється порівняння ступеня відповідності запланованому рівню витрат та ефективності коштів міського бюджету, а також співвідношення очікуваних результатів із показниками, зазначеними у підпрограмах.

Оцінка ступеня реалізації заходів може бути продуктивною у тому випадку, якщо заплановані заходи були ефективними, і забезпечили досягнення поставлених цілей. Відповідно, для того, щоб цей індикатор відображав ефективність системи державного регулювання розвитку сучасного підприємства, необхідно ретельно опрацьовувати та обґрунтовувати заходи в рамках державної програми.

Список використаних джерел

- 1 Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 р. № 436-IV
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
- 2 Про господарські товариства: закон України: офіц. текст: станом на 19 лют. 2004 р. К.: Парламентське видавництво, 2005. 64 с.
- 3 Про захист прав споживачів: закон України: офіц. текст станом на 19.11.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1023-12#Text>
- 4 Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні: закон України від 22 березня 2012 р. . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4618-17#Text>.
- 5 Адамовська В. С. Механізм державного регулювання економіки та вибір напрямку економічної політики в сучасних умовах господарювання. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2017. № 4. URL: [http://www.dy.nayka.com.ua /?op=1&z=1063](http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1063)
- 6 Анпілогова Ж. Д. Державне регулювання розвитку промислового виробництва в перехідній економіці України. *Економіка та держава*. 2012. - № 10 -С.83-85
- 7 Балабенко О.В. Удосконалення механізму реалізації регуляторної політики держави щодо оподаткування господарської діяльності суб'єктів малого бізнесу. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 7. С. 9- 15.
- 8 Безус А. М., Шафранова К. В. Розвиток підприємств малого бізнесу в Україні. *Вісник КНУТД*. 2016. № 3(99). С. 7-17.
- 9 Бізнес у фокусі Європейського Союзу та Фонду розвитку підприємництва: що вдалося зробити?
URL: <https://www.epravda.com.ua/projects/msp/2021/08/16/676867/>.

- 10 Болюбаш Є. А. Державне регулювання соціально-економічним розвитком територій: ретроспектива та сучасний контекст. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2020. №6. С.101 -105
- 11 Бортнікова Л.П. Можливості глобальних ланцюгів створення вартості для малого і середнього бізнесу. *Економічний аналіз*. 2018. Том 28, №4 С.173-178.
- 12 Борщенко В.Ф., Кудрич І.О., Розвиток підприємства: сучасні виклики та чинники забезпечення ефективності. Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки: збірник наукових статей за матеріалами VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції (13 – 14 квітня 2023 р.). Дніпро: ІПБТ УДУНТ, 2023. С. 35-37.
- 13 Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / 4-те вид., стер. К. : Т-во «Знання», КОО, 2008. 302 с.
- 14 Варналій З. С. Основи підприємництва : навч. посіб. / К. : Знання-Прес, 2002. 239 с.
- 15 Васильєва Л. М. Розвиток малого підприємництва в зарубіжних країнах. *Держава та регіони*. 2010. № 2. С. 55–58.
- 16 Васильєва Л. М. Сутність суб'єктів малого підприємництва URL: http://www.rusnauka.com/27_NII_2010/Economics/72037.doc.htm.
- 17 Виговська В.В. Малий бізнес України: сучасний стан і тенденції розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2009. № 1. С. 59-64.
- 18 Воловельська І. В., Маслова В. О. Дослідження факторів, що впливають на поведінку споживачів в сучасних умовах. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. №61. С.117-123.
- 19 Гевлич Л. Л., Гевлич І. Г. Державна підтримка вітчизняного малого бізнесу: стан та перспективи. *Економіка і суспільство*. 2017. № 11. С. 66-71.
- 20 Гобир І.Б., Мельник М. І. Державна підтримка розвитку малого підприємництва в Україні в кризових умовах. *Агросвіт*. 2015. № 10. С. 65–69.
- 21 Грищук А. М. Пріоритети змін в системі розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2016. № 4(1). С. 13- 25.

- 22 Гудзь Ю.Ф. Механізм державного регулювання розвитку економічного потенціалу переробних підприємств АПК. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 13, Ч.1. - С.79-86.
- 23 Державне регулювання економіки: навч. Посібник. С. М. Чистов, А. Є. Никифоров, Т. Ф. Куценко та ін. К.: КНЕУ, 2000. 316 с.
- 24 Дикань В.Л., Кірдіна О.Г. Сутнісні аспекти конкурентоспроможності національної економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2009. № 28. С. 13-20.
- 25 Дикань В. Л., Назаренко І. Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки, оцінки ризиків та ймовірності банкрутства підприємства: монографія. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 142 с
- 26 Дикань В. Л. Комплексний підхід до управління стійким розвитком підприємств машинобудування. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 49. С. 11-18.
- 27 Дикань В. Л. Національна модель індустріального розвитку країни: організаційно управлінський аспект. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2023. № 81-82. С. 11-34.
- 28 Дикань В. Л. Товарознавство та комерційна діяльність: підручник / В. Л. Дикань та ін.; за ред. В. Л. Дикань. Харків: УкрДУЗТ, 2018. 362 с.
- 29 Дикань В. Л., Воловельська І. В. Інноваційні стратегії підприємств: проблеми, шляхи вирішення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2019. № 67. С. 9–17.
- 30 Дикань В. Л., Воловельська І. В., Маковоз О. В. Економічна безпека підприємства: навч. Посібник. Х.: УкрДАЗТ, 2011. 243 с.
- 31 Дикань В. Л., Єлагін Ю .В., Сухорукова Т. Г. Економіка праці на підприємствах залізничного транспорту: підручник. Х.: УкрДАЗТ, 2012. 275 с.
- 32 Дикань В. Л., Козинець А. С., Чупир Т. Я. Економічний аналіз ефективності діяльності залізниці: навчальний посібник. Харків, 2004. 161 с.

33 Дикань В. Л., Корінь М. В. Державне регулювання промислового розвитку України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. №. 61. С. 9-19.

34 Дикань В. Л., Маслова В.О. Організація виробництва: навчальний посібник. Харків, УкрДАЗТ, 2013. 422 с.

35 Дикань В. Л., Обруч Г. В. Формування бізнес-моделі збалансованого розвитку підприємств в умовах цифровізації економіки. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія «Економіка». 2021. Вип. 11 (22). URL: <https://amtp.org.ua/index.php/journal2/article/view/406/350>

36 Дикань В.Л. Українська модель економічної системи як нова концепція розвитку національної економіки. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2013. Вип. 44. С. 11-17.

37 Дикань В. Л. Індустріально-інноваційні центри як основа технологічного розвитку українських залізниць. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. № 58. С. 7-9.

38 Дикань В.Л., Обруч Г.В. Визначення ефективності реалізації потенціалу конкурентоспроможності вагонобудівних підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 56. С. 9-18.

39 Дикань В.Л., Островерх Г.Є. Удосконалення механізмів державного управління розвитком залізничної галузі України у євроінтеграційному просторі. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 62. С. 11–19.

40 Дикань В.Л. Концепція інноваційного розвитку економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 52. С. 9-20.

41 Дикань В.Л., Толстова А.В. Механізм державного регулювання відтворення та розвитку економіки України в ринкових умовах. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2021/2022. № 76-77. С. 5-12.

42 Дикань В.Л., Толстова А.В. Розвиток економіки України на основі принципу рівноправності відносин держави, бізнесу та суспільства. *Вісник економіки транспорту та промисловості*. 2018. № 63. С. 9-19.

43 Дикань В.Л., Шраменко О.В. Стратегічні орієнтири державного регулювання суб'єктів малого та середнього бізнесу. Стратегічні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємств у цифровому економічному просторі: колективна монографія за ред. д.е.н., проф. Арєф'євої О.В. К.: ФОП Маслаков, 2019. С. 47—55.

44 Дикань В. Л., Воловельська І.В., Каличева Н.Є. Економіка підприємства: конспект лекцій. Ч. 1. Харків : УкрДУЗТ, 2021. 55 с.

45 Дикань, В. Л., Воловельська І.В., Каличева Н.Є. Економіка підприємства: конспект лекцій. Ч. 2. Харків : УкрДУЗТ, 2021. 45 с.

46 Дикань В. Л., Воловельська І.В., Каличева Н.Є. Економіка підприємства : конспект лекцій. Ч. 3. Харків : УкрДУЗТ, 2021. 49 с.

47 Дикань В. Л., Воловельська І.В., Каличева Н.Є. Економіка підприємства: конспект лекцій. Ч. 4. Харків : УкрДУЗТ, 2022. 50 с.

48 Економічна діагностика: підручник / В. Л. Дикань, І. В. Токмакова, В. О. Овчиннікова, М. В. Корінь, А. В. Толстова. Харків: УкрДУЗТ, 2022. 285 с.

49 Економічне відродження через індустріальний розвиток України / за заг. ред. В. Власюка. Харків: Повноколір, 2020. 432 с.

50 Ефективність державного управління в умовах реформ: наук. розробка / Ю. В. Ковбасюк, Н. Г. Джинчарадзе, Ю. П. Сурмін [та ін.]. К. : НАДУ, 2014. 76 с.

51 Жарая С. Б. Механізми державного регулювання підприємницької діяльності на регіональному рівні: шляхи розвитку в Україні та європейська практика: монографія. Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. К., 2011. 270 с.

52 Забезпечення конкурентоспроможності підприємств: підручник / В. Л. Дикань, Ю. Т. Боровик, О. М. Полякова, Ю. М. Уткіна. Харків: УкрДАЗТ, 2012. 415 с.

53 Заклекта-Берестовенко О. С., Довга Я. В. Поняття малого підприємництва, його функції та загальні риси оподаткування. *Економіка та митно-правові відносини*. 2019. Вип. 13-14. С. 21-29.

- 54 Захарченко В. І., Борисов О. Г., Іванищева А. В. Зарубіжний і вітчизняний досвід державного регулювання економіки для сучасної України / За ред. В. І. Захарченко. Одеса: Видавничий центр студія «Нігоціант», 2005. 128 с
- 55 Збарський В. К., Остапчук А. Д. Мале підприємництво – ефективна форма господарювання. *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Економіка*. 2017. Вип. 1(2). С. 203-209.
- 56 Іванов С.В. Економічне відтворення і розвиток країни після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. №1. С.75-88.
- 57 Каличева Н. Є., Бохан С. Є. Напрями забезпечення ефективного розвитку промислових підприємств в сучасних умовах. *Науковий огляд*. 2017. Вип. 5 (37). С. 5 – 15.
- 58 Каличева Н.Є. Державне регулювання, як фактор забезпечення ефективного функціонування національної транспортної системи. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. Вип. 31. С. 27-31.
- 59 Каличева Н.Є., Чорнобровка І.В. Обґрунтування підходів щодо державного регулювання економічних систем. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2021/2022. № 76-77. С. 12-17.
- 60 Кизим М.О. Промислова політика та кластеризація економіки України. Х.: «ІНЖЕК», 2011. - 304 с.
- 61 Кушнір І. Функціональний аспект державного регулювання економіки. *Підприємництво, господарство і право*. 2008. № 8. С. 157–160.
- 62 Лебьодкін К.С. Державна підтримка суб'єктів господарювання малого бізнесу. *Економічна теорія та право*. 2016. № 2. С. 183-194.
- 63 Мазій Н. Принципи та механізми державного регулювання розвитку підприємництва *Науковий вісник*. 2011. Вип. 8 URL: <http://www.lvivacademy.com/visnik8/fail/Mazij.pdf> (дата звернення: 04.04.2022)

64 Малий бізнес: стійкість та компенсаторні можливості : монографія / Г. В. Козаченко, А. Е. Воронкова, В. Ю. Медяник, В. В. Назарова. К. : Лібра, 2003. 328 с.

65 Маркович І.Б., Струтинська І.В. Передумови та особливості зміни вимог до характеру ведення бізнесу в епоху цифровізації глобальної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 41. С. 105—109.

66 Мірошник Р.О., Прокоп'єва У.О. Розвиток малого і середнього бізнесу в Україні: проблеми і перспективи. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Проблеми економіки та управління». 2020. Т. 4. № 1. С. 63-71.

67 Обруч Г.В., Іванюта Б.Л., Журавльов К.В. Проблеми і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 61. С. 53—62.

68 Панухник О., Голич Н. Погляд на категорію «малий бізнес» у призмі сучасного бачення та європейських підходів. *Галицький економічний вісник*. 2019. Т. 58, № 3. С. 90-97.

69 Папаїка О.О. Державне регулювання макроекономічного середовища: національні особливості та світовий досвід *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип 33. С. 11-15.

70 Підприємництво. Реалізація підприємницької діяльності у сучасних ринкових умовах: підручник / С. В. Панченко, В. Л. Дикань, О. В. Шраменко та ін. Харків : УкрДУЗ, 2018. ч. 2. 228 с.

71 Підприємництво. Теоретичні основи організації підприємницької діяльності: підручник / С. В. Панченко, В. Л. Дикань, О.В. Шраменко та ін. Харків : УкрДУЗТ, 2018. ч. 1. 241 с.

72 Підтримка малого і середнього бізнесу в Україні. Урядовий портал Кабінету Міністрів України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/reformi/ekonomichne-zrostannya/pidtrimka-malogo-i-serednogo-pidpriyemnictva>.

73 Пілевич Д. Державна підтримка розвитку малого бізнесу в Україні. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2022. Вип. 3(27). С. 110-22,

74 Податковий кодекс України/ URL: https://ips.ligazakon.net/document/T10_2755?an=21397&ed=2020_08_01

75 Портал для підприємців. Банківські продукти URL: https://sme.gov.ua/program_type/kredytni-programy-za-pidtrymky-mizhnarodnyh-finansovyhorganizatsiij/.

76 Програма «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%». URL: <https://bdf.gov.ua/uk/programa-dostupnyi-finansovyi-lizyng-5-7-9>.

77 Програми підтримки підприємців URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=5dee0c19-31f9-4a56-9f86-c05dc322cbb4&tag=ProgramiPidtrimkiPidprintsiv>.

78 Сенишин О. С., Горинь М.О. Державне регулювання економіки : навч. посібник. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2014. 334 с.

79 Стан та перспективи МСБ в Україні. Результати дослідження. URL: <https://cid.center/state-and-prospect-of-msb-in-ukraine-resul/>

80 Статистична інформація. Діяльність підприємств. Державна служба статистики України: вебсайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

81 Степаненко С. В. Державне регулювання процесів соціально-економічного розвитку в Україні: монографія. Харків: Вид-во ХарРі НАДУ «Магістр», 2015. 300 с.

82 Стешенко О. О. Державне регулювання розвитку малого бізнесу в сучасних умовах. *Приазовський економічний вісник: Класичний приватний університет*. 2018. Вип. 3(08). С. 82–88.

83 Стратегія розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-p#n8>.

84 Тарнавська О.Б. Особливості державного регулювання в умовах трансформації економіки України. *Науковий вісник ЛНУВМБТ імені С.З. Гжицького*. 2016. Т 18 - № 2 (69). С 230-233.

85 Токмакова І. В., Панченко Н. Г., Кургузова М. Ю. Розроблення антикризової стратегії підприємства в умовах цифрової трансформації. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2021/2022. № 76-77. С. 70-80.

86 Толстова А.В. Роль державного регулювання в процесі детінізації економіки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2012. №40. С. 303- 306

87 Тофанюк О.В. Зінчук А.С. Державне регулювання соціально-економічного розвитку регіонів України. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 33. - С.159-165.

88 Турецков Т. Є. Державне регулювання малого та середнього підприємництва в умовах європейської інтеграції: регіональний аспект : дис. ...канд. наук з держ. упр. : 25.00.02 / Донецький держ. ун-т упр. К., 2020. 299 с.

89 Турчак В. В. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні. *Молодий вчений*. 2013. № 1(01). С. 39-44

90 Цивільний кодекс України: офіц. тест станом на 10.10.22 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

91 Чинники і тренди економічного зростання в Україні: колективна монографія / за ред. д-ра екон. наук М.І.Скрипниченко ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». Електрон. дані. К., 2018. 386 с.

92 Методичні вказівки до виконання кваліфікаційної роботи рівня вищої освіти «другий (магістерський) рівень» усіх форм навчання / каф. «Економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом». В. Л. Дикань, В. В. Компанієць, І. В. Токмакова, І.Л. Назаренко. Харків: УкрДУЗТ, 2019. 60 с.

93 Студентська навчальна звітність. Текстова частина (пояснювальна записка). Загальні вимоги до побудови, викладення та оформлення: методичний посібник з додержання вимог нормоконтролю у студентській навчальній звітності /Козар Л.М. [та ін.]; за заг. ред. Л.М. Козара. Х.: УкрДУЗТ, 2018. 54 с.

АКТ

перевірки випускної кваліфікаційної роботи на наявність ознак
академічного плагіату

Відповідно до даних сервісу Strikeplagiarism.com кваліфікаційна робота
на тему: «Удосконалення механізму державного регулювання
підприємств малого та середнього бізнесу»
автора: Борщенко Віталій Федорович
(ПІБ автора повністю)

містить 16,81 % запозичень. Ознаки академічного плагіату – відсутні.

Перевірку виконала
доцент кафедри економіки та управління
виробничим і комерційним бізнесом

(підпис)

Ганна ОБРУЧ

07.12.2023 р.